

СИВЁЧ ЫЙТУ

Симёссьёр юлмәпәр

«Таканари шыв пек»

Апат-симёс таварёсем виçесёр хакланса каясран Чăваш Ен правительстви лару-тăрăва асăрхасах тăрать, апа тишкерсе мерăсем йышăнать. Çапах хаксем пăхăнашăн мар. Акă пахчасимёс, сёрулми килограмм 30 тенкёрен те иртсе кайнă. Мёнрен килет сакă? Элёк районёнчи Сергей Волков фермер патне ситрёмёр.

Çанталăк ашăтса янипе сёрулми, купăста хранилищисен алăкёсем яриех усă. Вёсем самаях пушанма ёлкёрнё.

– Сёрулми 3 пин тонна яхăн тухрё, пахчасимёс – 910 тонна. Вёсене кёркуннерен пех сутатпәр. Апрель тёлне нимён те юлмё, – терё фермер.

Купăстана тасатса михёсене тултарнă. Апа Мускава асатассё иккен.

– Ёнер кăна-ха купăстана 22 тенкёпе сутрăмәр. Паян вара 23 тенкё сёнеçсё. Хăйсемех хаклатса туянаçсё. Иртнё сұл ку вăхăтра 9-10 тенкёрен иртмен, – пёлтерчё Сергей Петрович.

– Мён сёлтавла купăста хаклансах пырать-ши? Вăл республикара сителёкпех темелле, – тёлённине пытармарăмәр эпир.

– Сителёклё тесе калаймăн. Кёркунне çанталăк сасартăк сивётсе янипе нумайăшё пахчасимёсе вăхăтра пуçтарса илеймерё. Пирён те уйра 400 тонна яхăн выртса юлчё. Çăвёпе ситёнтернё кишёре те кăларса ёлкёреймерёмёр – сёр шăнса ларчё. Хăш-пёр фермер тата пысăкрах тăкак курнă. Сутлăхра пахчасимёс сителёксёрри сисёнме пусларё ёнтё. Тăкак та ўссех пырать. Пахчасимёс пуçтарса кёртме ют сёршывран техника туянашăн, анчах валюта хăпарса кайни кёсьене пушатать. Сунтармалли-сёрмелли материалсем, саппас пайёсем, минерал удобренийё хаклансах пырассё. Ситменнине кредитчё те каялла туртатъ. Кредитан процент ставкинне патшалăх саплаштарсан та, унан 10 процентчё хамәр сине тиенет. Продукцине сутнă чухне апа та шута илсе хака хывмалла. Аталанма та самай тăкакланмалла. Шел, паян хаксем таканари шыв пек вылянса тăрассё. Çапах халăха уйрăмах кирлё тавара ытлашши хăпартса яман. Сёрулмин курттăм хакё – 18-20 тенкё.

Хранилищёсене фермер хуçалăх шучёпех тунă. «Клиент пулăшрё», – терё ытарлăн. Иртнё сұл лаптăка шăварса тăнипе лайăх тухăс пулчё. Сёрулми гектартан – 285, пахчасимёс 910 центнер пуçтарса кёртнё. Фермер ситес сұл калпех хранилище тума, техника туянма палăртать. Патшалăх тăкаксене саплаштарма пулăшасса шанать.

– Иртнё сұл республикара 25 пин тонна пахчасимёс вырнаçмалăх хранилище тунă. Тăкакан 30 процентне бюджетран саплаштарнă. Кăçал та пулăшма палăртнă. Хранилище туса пётерсенех хуçалăхсен документсене министерствăна тăратмалла, – аналтарчё республикари массалла информаци хатёрёсен

Сергей Волков фермер

С. Журавлев сăнукёрчёк

журналисчёсемпе пёрле сұла тухнă ЧР ялхуçалăх министрё Сергей Павлов.

Элёк район администрацийён пуслăхён сумё Анатолий Порфирьев каланă тăрăх – ку тăрăхра пёлтер сёрулми – 1 пин, пахчасимёс – 200 гектар сінчен пуçтарса кёртнё. Шел, 15 гектар купăста юр айнех юлнă, çанталăк шăнтса янипе пуçтарса ёлкёреймен апа. Çапах фермер хуçалăхёсенче сутлăх 2 пин тонна пур. Апа симёссьёр юлмәпәр.

Пасарта – пёр хак, лавккара...

Эрне варринче Шупашкарта Николаев урамёнчи пасарта пултăмәр. Туянакансене илёртме Осетров пайтаçă сёрулмипе пахчасимёсе суту-илу сурчё умнех купаласа хунă. Вёсем кунта сёмйипех ёслессё: хунямăшё сутать, кёрушё таварпа тивёстерет. Туянакансен кăмалне шути илсе хаксене виçесёр ўстерсе яман: купăста килограмм – 22, сёрулмин – 15-20.

– Пахалăхне кура сёрулми хакё тёрлёрен. Эпир вёсене Мари, Чăваш Республикисенчи хуçалăхсенчен, фермерсенчен курттăм туянатпәр, – терё Алевтина Марлынова сутуçă. – Вёсен хакё сумне эпир килограмм пуçне 2 тенкё хушатпәр.

– Пахчасимёсе Мари Элтенех турттаратр. Вырăнти тивёстермест-им?

– Республикара сутлăх купăста юлманпа пёрех. Пуррине хуçисем пысăк хуласене хаклăрахпа асатма тăрăшаçсё. Эпир апа килограммне 21 тенкёпе туянса 23-пе сутатпәр. Купăста, сёрулми иртнё эрнере йўнёрехчё, анчах фермерсем хака хăпартсах пырассё. Тўрремён туяннипе кăна пирён хаксем пысăках мар.

Пасарта ытти сутуçăсен те хакёсем уйрăлса тăмаçсё. Анчах сывăх вăхăтра пахчасимёс хакланма пултарасса пытармарёс.

«Смак» суту-илу сурчё тавар енчен пуян пулнине сынсем кунта йышлă сўрессё. Хаксем хытах сьртни те хăратмасть тейён вёсене. Сентре умёнче пуçне пәркаласа тăракан ватăрах хёрарам шу-

хăша улăштарчё.

– Хаксене курсан йёрсе ярас килет. Кăçалхи пек йывăрлăха кёрсе ўкнине астумастăп та. Купăста, сёрулми хакё 35 тенкё те 30 пуса ситнё. Хăсан пулнă ун пекки? – тарăхăвне пытармарё Тамара Васильевна туянакан. – Николаев урамёнчи пасарта йўнёрех-ха, анчах унта кайма инçе, машина тытсан çав хаках тухса каять.

Чăн, кунти хаксем ёнсене хыçтарассё: сухан килограмм – 29,60, кишёр – 30,30, сёрулми – 35,30, купăста 35,30 тенкё тăрать. Ыхра вара 160 тенкех кармашнă. Тутарстанран кўрсе килнё сьмарта – 63 тенкё (вуннăшё). Пакетри 0,9 литр сёт 40,60 тенкё (сётри сұ хисепё 2,5 процент). Вырăнти пахчасимёс хакё те ютринчен ўксе юлмасть-мён. Ситмёл сичё тинёс леш енчен кўрсе килнё тейён. Хуçалăхран сентре сине ситнё тёле 50-60 процент апа хакланса кайнă!

Энгельс урамёнчи «Магнит» гипермаркетра та ялхуçалăх таварёсем йўнё тесе калаймăн. Купăста ав, 32,70 тенкё.

– Чăваш Енре суту-илу сурчёсене пахчасимёсепе сұталăкёпех туллин тивёстерсе тăма пултаракан хуçалăхсем сук. Аякран турттарнипе хак ўсет, – аналтарчё гипермаркет директорё Любовь Башмакова. – Суту-илу хакёсене специалистсем палăртаçсё.

– Хаксем тёрлё сёрте тёрлё пулни мёнрен килет-и? Лавккасенче сёр таваран хушма хакне пысăклатса янинчен! Акă фермерсенчен купăстана 22-23 тенкёпе туянаçсё. Лавккана ситнё тёле вăл 32-35 тенке капашать. Кунта транспорт, налук хакёсем кёрессё. Çапах вёсен тўпи 1-1,5 тенкёрен ытлашши (килограмм пуçне) пулмалла мар. Посредник урлă ёсленипе хак виçесёр хăпарса каять, хăш-пёр сёрте 60 процента яхăнах. Хуçалăхсен ертўсисен хăйсен хастартах пулмалла, лавккасене, пасарсене тўрремён тухмалла. Вёсем те хăрассё, те ханăхман кун пек ёслеме – вырăнтан йўнёрех парса ярассё, – пётёмлетрё курни-илтинне Сергей Павлов министр.

Лариса НИКИТИНА.

Акма вёрлăх хатёр-и?

Кун вёрмланса пыни хресчене калпех хёру тапхър, ака-суха сывхарнине систерет. Апа вăхăта сая ямасър хёру тапхъра хатёрленмелле. Раçсёй ялхуçалăх центрён Чăваш Енри управленийё пёлтернё тăрăх – январь сурри тёлне пёрчёллё тата пәрса йышши культурасен вёрлăхне 48 пин тонна хывнă. Ку – кирлин 101 процентчё (пёлтер – 45,3 пин тонна). Шел, тăватă районта сурхисене акма кирлё чухлё янталайман. Улатър (91 процент), Элёк (95), Сёмёрле (75) районёсенче сителёксёр вăл.

Хуçалăхсенче вёрлăх пахалăхё тивёстерет-и? Республикара пёрчёллё тата пәрса йышши сурхи культурасене 46,7 пин тонна тёрёсленё. Çав шутра кондицие ларни 24,3 пин тонна (52 процент). Пёлтерхипе танлаштарсан кăтарту чылай лайăхрах (ун чухне 43 процентпа танлашнă). Элита вёрлăх – 3,6 пин (8 процент), 1-4 репродукцилли – 34,4 пин тонна (74).

Юлашки вăхăтра Куславкка, Муркаш, Шăмършă районёсенче кондициллё вёрлăх палăрмалла хушăннă. Улатър, Элёк, Йёпреç, Куславкка, Шăмършă, Сёмёрле районёсенче вара элита текенни пач сук. Хуçалăхсенче кондицие ларман вёрлăх нумайи шу-хăшлаттарать. Январён 16-мёшё тёлне тёрёсленё вёрлăхнă 22,3 пин тонни (48 процент) уй-хире кăларма юрăхсър. Сўп-саппа хутăшса кайнăран усă курма юрăхсър вёрлăх 21 пин тонна (45 процент). Улатър, Элёк, Патърёел, Куславкка, Муркаш, Тăвай районёсен ку тёлёшпе ёслемелли пайтах-ха. Шăтаслăхёпе кондицие лармани 713 тонна (92 процент). Ку енёпе Канаш, Сётёрвэрри, Шăмършă, Муркаш районёсенче лару-тăру сивёч. Кунашкаллине акса хăварни уй-хире сўпё кăларса ывăтнине пёрех мар-ши?

Вёрлăх нўрелсе кайни те тёл пул-калать. Республикари хуçалăхсенче ун пекки 1,5 пин тонна (3 процент). Уйрăмах Улатър, Канаш, Комсомольски тăрăхёсенче. Тăвай, Улатър, Куславкка, Муркаш, Пăрачкав, Элёк районёсенче сорта ларман вёрлăх нумай.

Хуçалăхсенче сурхи культурасен вёрлăхне тасатса сортланă сёрте 109 звено ёслет. Патърёел, Комсомольски, Элчёк, Шупашкар районёсенче ку енёпе уйрăмах хастар. Акана тухиччен вăхăт пур-ха. Апа унчен сана тавърса ёслемелле, мёнпур вёрлăха акма юрăхлă тумалла.

Лариса АРСЕНТЬЕВА.

ÇАНТАЛАК

Шупашкарта	Вăхăт	21.01	22.01
Температура, °С	2-4 сехетре	-22	-22
	14-16 сехетре	-13	-14
Юр савать		-	-
Атмосфера пусамё, мм		760	763

Вай патар!

Суртра пуранакан пултәр

Эх, маттур амарташсә эстафетара сунарсаем! Ав пәри мулкач хысқан чупать тейән, урине йәлтәр сырнәскер малтан мала вирхәнет. Ыттисене самай хыса хаварнә. Пашалтан пеме вәхәт ситрә те каллех вичкәнлехәе паләрчә.

Сунар биатлонә текен амарту Чаваш Енре сулсерен иртет. Етәрне районәнчи Мән Шемерте пуранакан Валериан Григорьевич Михайлов унта яланах хутшанма тәрәшәт. Ытларах чухне сәнтерсе тавранәт. Самраксем те парантараймашсә аңа: шулта вөрәннә чухнех чупма юратнә. Халә те хәллехи тапхәрта йәлтәр сырса кунсерен вәрмана васкәтә. Шур юр тәрәх мулкач хавалама кәмәллатә. Султалакне 10-14 мулкач тытсан кәмәлә тулатә. Ытлашши иртәхмелле мар, сүтсанталәк пуласләхә синчен те шухәшлалла.

Сака та кәсәклә: мулкач тирне сүсен хурине пәрхамастә, асанмаләх пустарса пыратә. Пустарнисен шучә утмәлтан та иртнә.

"Мана сунара сүреме никам пәрәхтараймә", – тет Валериан Григорьевич. Килтисем апла тума шухәшлалмашсә те. Ялти фермер пур әсе те әлкәрнине пеләсә. Семйипе хушаләхне те тытса пыратә, кунсерен ир-ирех вәрмана та чупать. Енисене суса пәтерсен, мәнпур вельәха апатласан паллах.

Михайловсен семйи ирхине 4 сехетрех ура синче. Сичә сехетчен вунә өне суса сөте аңа пустарма килекенсенә ләсмеллә. Фермер өненә ятарлә аппаратпа саватә, мәшәрә Эльвира Егоровна тата кил хушин 74 султи амәшә Лидия Никоноровна вара алә вәсәһәх турташсә. "Сенә аппаратпа сума меллә мар. Хәнәхнәран-ши, унчченхисемпе сәмәлрахчә", – паләртатә өмәр тәршәпә вырәнти "Ленинская искра" хушаләхра тәрәшнә кинемә.

Валериан Михайлов

Хальләхе өнесене аләпа сума тивсәсән те вәвәлә фермер өсәне күләннәшән тарәхастә вәл. Пултәрнә таран пулшанма тәрәшәт. Ара сәмьере ниһәсан та вельәх усрамасәр пурәнман. Юлашки вунә султа акә Михайловсен кил картишәнче сысна та вунә пустан кая пулман. Килти хушма хушаләха аталантарма патшаләх сәмәллатнә кредит пама тытансан Михайловсем банкран уқса илсех Муркаш районне сул тытнә, әратлә сыснасем туянса килнә. Каярах пәр әрат сүмне тепәр тәрли хушәннә.

2012 султа килти вельәх йышне үстерес тәлләвпе сәмьере фермер хушаләхне чәмәртанма шухәшланә. Тин сәсә өсә пушанакан фермерсене хавхалантарма патшаләх майсем туса пани те, тен, сәлла тума хистенә. Михайловсем грант илме кирлә документсем пустарнә та конкурса тәрәтнә. Тепәр сулхине аңа илме тивәснә. Малтан техникәран кил хушаләхәнче мото-

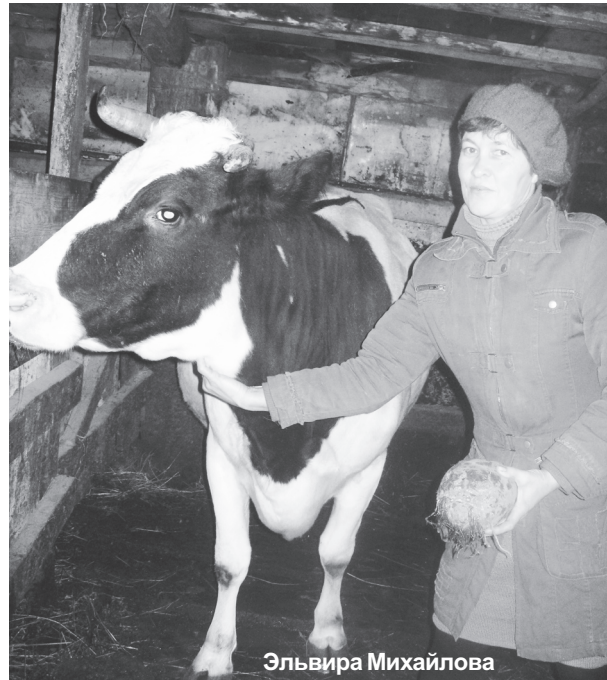
блок кәна пулнә, грант уқсипе вара трактор, сулмалли агрегат тата ыттинә туяннә.

"Астәватәп-ха, колхозра өсләнә чухне суркунсерен тата кәркунсерен яланхинчен кәшт ытларах уқса паратчәс. Унпа Шупашкар пасарне васкаттәмәр. Яла тавраннә чухне өнчәк пушанатчә те. Халә уқса-тенкә нумаях мар, аңча аләра тыткаламаләх пур", – паләртатә фермер.

"Сысна какайән хакә йүнелмер. Вырнастарма лайәх пулчә", – хушса хучә мәшәрә. Султмаллине сутнә, сәвәртаттарма 16 ама хаварнә Михайловсем. Кашни амаран вәтамран хальчән 9-10 сура илнә. Юлашки сул сысна сурисен сутләх хакә те пит йүнелсе кайман.

Сәт хакә чакни пәшәрхантаратә фермер семйине. "Пәлтәр сәк тапхәрта унән пәр литрне 21-22 тенкәпе пустарнә, кәсәл – 18-19 тенкәпе кәна. Шупашкар районәнче 22 тенкәпе пустарнине каласәсә", – тет Валериан Григорьевич.

Йышлә вельәха пайтах тәрән-

Эльвира Михайлова

В. Петрова сәнүкерчәсә

тармалла. Апат ситсе пытәр тесен сәр сителәклә кирлә. Вәл хальләхе сахалтарах. Пай сәрне харпәрләха илме тесе уқсине тахсанәх тәлесе хунә, аңча тахәшән айәпәпе икә сул ытла өсә вәсәне ситереймәсә. Сәк сул тепәр 100 гектар сәре арендәна илсәшән.

Хушма техника туянса синчен те шухәшлатә фермер. Утта тәркенә хывмалли агрегат, комбайн пит кирли синчен калатә. Утә турттарма тракторсәр пусәне автомашина туяннә. Кирлә чухне юлтәшә тракторәпе пулшәтә.

Темән каласан та килти вите-ре нумай вельәх усрама йывәртарах. Валериан Григорьевичән хушаләхән кивә лаша витине илсе ферма тәвас шухәш та пур. Кәна валли сахалтан та 500-700 пин тенкә кирлә.

"Хушаләха тытса пыма сәмәл мар, аңча пәр вырәнта лармастпәр, малаллаха талпәнәтпәр. Ёне шутне тепәр сул үстересән-ха", – паләртрә вәл шухәшнә.

Устерни аван, аңча кашни пушән тата ытларах тар тәкма тивет мар-и? Фермер өнисем ял кәсәвәнчә сүресә: 18-әшә – ял сыннисен, 10-шә – Михайловсен. Харәсах вунә кун касура ирттермелле. Кәтүссем сахал-махал уқсапа вельәх пәхасшән мар, пәр куншән пин тенкә ыйташсә. Унсәр пусәне өстермелле-ситермелле.

Кирек епле япалан е өсән пичә тата тунтер өнә, тулашә тата ашчикә пур теңсә. Сәмьене фермер хушаләхәнчә йывәр та килет, аңча Эльвира Егоровна повар өсәне сүхатсан ялта әста кайчәчәши? Кун пек ав килте пулсан та официаллә майпах тәрәшәтә, стаж пустаранәтә тата ытти те.

Вицә ачи пулшәтә. Асли, юридици өнәпе аслә пәлү илнәскер, сәмьере сәвәрнәскер, пәр вәхәт хуларә пурәннә хысқан ялах тавраннә. Тепәр ывәлә сәмрәк-ха, шулта кәна вөрәнет. Ахәртнәх, вәл та пурнәсәне ялла сүхәнтәрә. Икә хутлә капмар та хәтлә суртра пурәнәсә Михайловсем. Аңа пәр султалакәра хәпартса пурәнма кушнә. "Ку манән кил", – тесе ытахальтен каламәстә пулә кәсән ывәлә.

"Хулана каймастәп. Ялтах юлатәп", – тенине усрав хөрәнчән те тәтәшәх илтме тивет-мән. Сакар сул каялла пырса кәнә вәл Михайловсен семйине. Унччен малтан Валериан Григорьевичпа Эльвира Егоровнән хәр пулнә. Аңча сәмрәкхлах шыва путса вилнә. Пурәннә пулсан кәсәл 20 сул тултәрәтчә. Чылай шухәшланә хысқан ача сүртәнчән султалакран иртнә пепкене усрава илме тәв тунә. Ывәләпә хәрә кәсән классенчә вөрәнесә пулин те ашшәпә-амәшнә вельәх пәхма хавасапулшәтә.

"Суртәр тулаш өнчән те, шалтан та пит илемлә, пысәк. Хуларинчән пач та кая мар", – тетәп кил хушине сывпулшәтә май. "Чи кирли – унта пурәнәкансем пулчәр", – терә вәл. Питех те тәрәс сәмахсем каларә.

Ирина НИКИТИНА.

КӘСКЕН

Ытларах та хәвәртрах

Строительство өнәпе пәлтәр республикара вицәмсулхинчән лайәхрах өсленине пәлтәрнә Олег Марков министр. Тәсләхрән, ку өнпе иртнә сул 36,5 млрд тенкәләх өсә пурнәшланә. Сака 2013 сулхинчән 2 млрд тенкә ытларах. Строительство материаләсене те нумайрах хәтәрлесе каларнә.

Республика сыннисене пуринчән ытла, паллах, мән чухлә сурт-йәр хута яни кәсәклантаратә. Ку тәлешпә те үсәм тунә – пурәнмалли кәтес лаптәкә пәтәмпә 862,1 пин тәваткал метрпа танлашнә. Шупашкар хулинчә кәна пәлтәр 336 пин тәваткал метрләх сурт-йәр тунә. Строительство министрә өненернә тәрәх, кунашкәлли республикара пулманпа пәрех.

Хута янә пәтәмәшлә сурт-йәрән 46 процәнчә – сахал тупәшлә сәмьесене тивәстәрәкәннисен йышәнчән. Социаллә программәсене пурнәшлама 3,5 млрд тенкәпе усә курнә, сәлла майпа республикара пурәнәкан 11,5 пин сын е 6000 сәмьере пурнәс условиясене лайәхлатнә. Бюджетран строительство тытәмне 9 млрд тенкә янә. Урәхла каласан, сәк отрасльте "сәвәрәнакан" кашни тәваттәмәш тенкә –

бюджет уқси.

Хәтлә, чаплә хваттерте пурәнәс текенсен шучә чакма пәлменрән сәршывра "Рацәй семйи валли сурт" ятлә программәна пурнәсә кәртме тытәннә. Аләра пысәк уқса тытсах курайман сәмьесем валли ятарласа хәтәрленә аңа. Вәсем хваттере йүнәрәх хакпа туянма пултаращә. Сәк социаллә программәна лекес текенсен пирвайхи списокәсене регионсенчә йәркәленә те. Тәсләхрән, кунашкәл сәмьесем Тула обласәнчә йышлә (396). Ун хысқан – Волгоград обласәнчә (247). Вицәмәш вырәнта – Чаваш Республики (177 сәмьере).

Асәннә программәпа 2017 сулхи июльчән Рацәйре 25 млн тәваткал метртан сахал мар сурт-йәр тумалла.

«СНИЛСсәр» сула ан тух

Кушман пурләха регистрацилес өсә кәсәлтан улшәнүсем кәчәс. Сәк тытәмри саккун сәнелчә. Харпәрләхсә пулнине сирәпләтәкән патшаләх регистрацилән свидетелствинчә малашне сыннән хушаматне, ячәпә ашшә ятне, хәсан тата әста суралнине сырнипе пәрлә обязательнәй пенси страхованийән тытәмәнчи счәчән

страхлав номерне (халәхра СНИЛС теңсә) паләртәсә.

Кушман пурләхпа усә курмалли правана регистрацилекән организаци аләкә үмәнчән сын тәтәлма пәлмест темелле. Тәпри хәнәхнә йәлапа унта паспортпа кәна пыратә, пенси страхлавән свидетелствинчә чиксе тухмаллине астумасть е пәлмесен те пултәрәтә. "Кәсәлтан вәл кирлә", – теңсә Росреестр өсәчәнәсем.

Харпәрләха хайсем сине маларах сыртарнисен пәшәрханма кирлә мар, вәсен свидетелствинчә СНИЛС вырәнне паспортри кәтартусемех юласәсә.

Ирина СЕРГЕЕВА.

Тупәшлә кайәк-кәшәк

Сәмьерлә районәнчә пурәнәкан Алексей Шестаков кәркә усрама кәмәллатә. Сәмрәк маларах хуларә пурәннә. Яла ку-са килсен фермер хушаләхә йәркәленә.

Ку кайәк-кәшәкә малтан хай валли сәсә ситәнтәрнә вәл. Хур-кәвакалла, чәх-чәпә танлаштарсан сәр чакаламәстә иккен. Сәвәнпа киләшнә те кәркә фермерә.

Алексей кайәк-кәшәк валли пәтәм услови тунә. Сәвна май хайән уқсине 4 млн тенкә тәкакланә.

Кәркә хәвәрт ситәнет. Малтанхи 4

уйәхра вәсен йывәрәшә 200 хут үснә. Унән ашнә кәмәллакан чылай пулни сәвәнтаратә фермерә. Хакә вара сысна какайәнчән те хакләрах.

Алексей пәлтәрнә тәрәх – юлашки султа 2 тонна яхән аш хәтәрленә. Кәсәл вара вицә ситересшән.

Районта фермерсен шучә үссех пыратә. Кәсәл Сәмьерлә тәрәхәнчә тепәр 7 сын субсиди илме документ хәтәрленә.

Курав усәлнә

Рацәй тавә тивәслә үнерси Мария Симаковән 80 сулхи юбилейне халалласа Шупашкарти үнер музейәнчә «Чаваш тәрри» курав усәлнә. Унта Чаваш Ен Пусләхә Михаил Игнатъев хутшәннә. Вәл әстаңа Тав хучәпә сехет парса чысланә. Куравра 100 өсә, 200-е яхән наци тәрриллә япала вырән тупнә.

Курав икә пайран тәрәтә. Тәп зала сәтел сивиттийә, чүречә карри, алшәлли вырнаштарнә, тепәр пайәнчә – наци тумә.

Мария Симакова «Паха тәрә» фабрикара чылай сул вай хунә. Унән өсәсем Мускаври, Питәрти, Суздальри, Ижевскри, Шупашкарти тата ытти хуларә музейсенчә управасәсә.

Валентина МАКСИМОВА.

Пурнӑс тапши

Ял йӑли, ял пуянлӑхӑ

Ырӑ ӗҫӗн хакӑ пысӑк

– Вероника Васильевна ялсем тӑрӑх тухса кайрӑ-ха, – тесе кӑтсе илчӗҫ пире Тӑвай районӗнчи Тӑрмӑш ял тӑрӑхӗнче.

Кӑнтӑр тӗлнелле тин ҫаврӑнса ҫитрӗ Вероника Николаева.

– Урамсенче ҫутӑ ҫунма пӑрахрӗ, лапочкӑсене улӑштаратпӑр. Икӗ ялта утмӑла яхӑн лампочка ҫунать, пӑхсах тӑмалла, – ӑнлантарчӗ ял тӑрӑхӗн пуҫлӑхӗн ӗҫне туса пыраканскер.

Энерги перекетлене лампочкӑсене лартнӑ-ха та, вӗсем те ӗмӗрлӗх мар. «Пӗри кӑна 280 тенкӗ тӑрат, – пӗлтӗрчӗ хӗрарӑм, – бюджета самай пушатса хӑварать. Анчах халӑха та тӗттӗмре уттараймӑн».

– Ҫынсем такака саплаштарма пулӑшмаҫҗӗ-и?

– Ял тӑрӑхне тирпей-илем кӗртме укҫа хываҫҗӗ-ха, анчах пур такака халӑх ҫине тиеймӗн, хамӑрӑн та такакланмалла.

Тӑрмӑшпа Лачкассинче 1600 ҫын пурӑнать. Тӗлӗнмелле, ялсенче ҫынсен йышӑ ытти ҫӗрти пек чакма мар, хушӑнсах пырат. Пушӑ ларакан ҫуртсем ҫук. Ялта кам та пулин пӗрт сутассине пӗлсен тӗрех туянса юлма васкаҫҗӗ. Ютран килекенсем те пур. Ҫакӑ Тӑрмӑш Канашпа юнашар вырнаҫнипе, пурӑнма условисем лайӑхланса пынипе ҫыхӑннӑ. Ҫулсерен чаплӑ керменсем ҫӗкленеҫҗӗ. Ҫынсем пурӑнмалли условисене патшалӑх пулӑшӑвӗпе те лайӑхлатса пыраҫҗӗ. «Ҫамрӑк ҫемье», «Яла аталантарасси» программӑсемпе юлашки икӗ ҫулта тӑватӑ ҫемье ҫурт-йӗр ҫавӑрнӑ. Вырӑнтах школ, ача сачӗ, лавккасем. Культура ҫуртӗнче те пурнӑҫ вӗресе тӑрат. Ватти-вӗтти килте тунсӑхласа лармасть. Хуҫалӑх ура ҫинче

ҫирӗп тӑрат-ха. Шырасан ӗҫ тупма пулать темелле.

Калаҫса ларнӑ май пуҫлӑхӑн пӗлӗмӗнче икӗ мӑшӑр коньки выртнине асӑрхарӑм.

– Эпӗ хулара пурӑнса та коньки ҫине тӑма вӑхӑт тупаймастӑп, – сасӑпах персе ятӑм шухӑшӑма.

– Тӑрмӑшра хоккей коробки усӑлчӗ. Чӑкӑрминчи хоккеистсен пӗрле выляма районта команда ҫукчӗ. Вӗсем сӗннипе-ыйтнини эпир те команда пуҫтартӑмӑр. Ял тӑрӑхӗн пуҫлӑхӗ Владимир Валерианович Разин тӑрӑшнине хоккей коробки турӑмӑр. Ҫамрӑксене те вӑлах ӑмартусене хатӗрлетчӗ.

Вырӑнти лару-тӑрӑва улӑштарассишӗн, ҫынсен пурнӑҫне лайӑхлатассишӗн хӑй вӑхӑтӗнче Владимир Разин сахал мар тӑрӑшнӑ. Тӑрмӑшри пысӑк стадиона та вӑл пуҫарнипех тунӑ. Кунти футболистсем республикари ӑмартусенче палӑрнӑ. Хӑй хыҫӑн ыра йӗр хӑварма пултарнӑ вӑл. Паян та ӑна ӑшӑн аса илеҫҗӗ. Шел, иртнӗ ҫул унӑн кун-ҫулӗ сарӑмсӑр татӑлнӑ, чылай ӗмӗт-шухӑшӑ пурнӑҫа кӗреймен.

– Ҫанталӑк сивӗтсе ярсанах хоккей коробкине шыв ярса тикӗслетпӗр, – каласа пачӗ Вероника Николаева. – Пирӗн ятарлӑ техника ҫук, алӑпах якатма тивет. Ачапӑча кӑна мар, аслисем те ярӑнма тухаҫҗӗ.

Ҫӗклемӗ ҫамӑл мар

Тӑрмӑш районта пысӑкисенчен пӗри. Кунти урам хӑй пӗр ял. Пӗр километра яхӑн тӑсӑлат вӑл. Паллах, вӗсене тирпей-илем кӑме ҫамӑл мар. Иртнӗ ҫул икӗ урама вак чул сарса хытарнӑ, ҫапах пылчӑк ҫӑрӑлканнисем те пур. К. Маркс ячӗллӗ урамра ака, шывшурта тухса пӗтеймӗн.

– Ӑна 2011 ҫултах вак чул сарса хытартамӑр-ха. Урампа техника кӑна мар, кӗтӗ те ҫӗренипе кӗске хушӑрах юрӑхсӑра кӑларчӗҫ. Кӑҫал тепӗр хут сарма палӑрттамӑр. Ҫул-йӗр тытса тӑма пире бюджетран 400 пин тенкӗ кӑна уйӑраҫҗӗ.

Унпа пысӑк ӗҫ тӑваймӑн. Пылчӑклӑ урамсене 200 метр сарса парсан та тем пекехчӗ, – терӗ пуҫлӑх ӗҫне пурнӑҫлакан.

– Йӑпатмалӑх тенӗн сарни сивӗч ыйтӑва татса парӗ-ши? Капла укҫа такакланни кӑна мар-им? Тен, укҫана пӗр-пӗр урамри ҫула тума ямалла? Унта ӗҫе тӗпрен вӗҫлесен тепӗр урама куҫмалла.

– К. Маркс урамӗ кӑна ҫухрама яхӑн. Урама вак чул сарса тухма пӗтӗм бюджет укҫи те ҫитеймӗ. Ытти урамра пурӑнакансем те вӑраха ямасӑр такӑр сул сартарасӑн. Укҫана пӗр вырӑна ҫеҫ такакланине хирӗҫ вӗсем.

– Хӑш-пӗр ҫӗрте урам ҫулне нимелле те тӑваканчӗ.

– Чапаев урамӗнче пурӑнакансем хӑйсем укҫа пуҫтарса тӑваҫҗӗ. Вӗсем кирпӗч завочӗпе вак чул турттарма калаҫса татӑлнӑ ӗнтӗ.

Сӑнӑкерӗкӗ www.sar.ru сайтран илнӗ

Ҫитес вӑхӑтра ӗҫе тытӑнмалла. 2010 ҫулта Николаев, Мичурин ячӗллӗ урамсене Владимир Лукин пайтаҫӑ пулӑшнипе йӗркене кӗртрӗҫ. Ырӑ тӗслӗх кӑтаракансем пирӗн енче те пур, шел, сахалтарак. Ытларахӑшӗ ял тӑрӑхӗ туса парасса кӗтсе лараҫҗӗ.

– Ял ҫыннишӗн таса шыв ыйтӑвӗ те сивӗч тӑрат.

– «Таса шыв» программӑна хушӑнса пӑрӑхсене ҫенетрӗмӗр-ха. Ҫапах киввисем те пур. Ҫынсем пӗрте пӑрӑхпа шыв кӗртеҫҗӗ, канализаци тӑваҫҗӗ. Шыв насусӗ час-часах ҫунса кайнипе чӑрмавлӑрах. Нумаях пулмасть пӗрне улӑштарма 30 пине яхӑн тухса кайрӗ. Ку пирӗншӗн каллех такак.

– Сирӗн тӑрӑхра хуҫасӑр ҫӗр нумай-и?

– Хуҫасӑр ҫӗрсене йӑлтах суд урлӑ ял тӑрӑхне куҫартӑмӑр. Халӗ

вӗсене арендӑна паратпӑр. Пирӗн енче пушӑ выртакан ҫӗр ҫук. Ленин ячӗллӗ хуҫалӑх та лайӑх ӗҫлесе пырат.

Паян ял тӑрӑхӗн укҫи-тенки ҫитсе пыманнипе ертӗҫӗсене палӑртнини-шухӑшланине пурнӑҫа кӗртме кансӗр. Ҫапах сахалпах саплаштарса пыма, аталанма тӑрӑшаҫҗӗ вӗсем. Ака ялсене 14 ҫӗп-ҫап контейнерӗ лартса панӑ. Вӗсене пушатса тӑни те хыснана самай пушатать. Пӗрре турттарса тухма кӑна 6 пин тенке кайса ларать. Уйӑхне вара 4-6 хут та пушатма тивет. Килсерен 100-шер тенкӗ пуҫтарни такака саплаштараймасть.

Ҫынсем кирлӗ мар хуҫсене те контейнера тултараҫҗӗ. Унчен килтех ҫунтарнӑ-ха, халӗ юрмасть-мӗн. Ҫырмасем ӑптӑр-каптӑр тасалма тытӑнни савӑнтарать. Хӑшӗ-пӗри, уйрӑмах ватӑсем, халӗ те хӑнӑхнӑ йӑлапа килти ҫӗп-ҫапа ҫырманна пӑрахкалаҫҗӗ.

Ялшӑн тепӗр сивӗч ыйту – ӗҫкӗ-ҫикӗ. Ку тӑрӑхра спорта кӑна мар, спирта юратакан та пайтах. Аякран ӗҫлесе таврӑнакансем ҫичӗ хут тар кӑларса тунӑ укҫине пӗр шелсӗр хаяр шӗвекпе улӑштарсаҫҗӗ. Ҫемье вара харкашухирӗҫӗ. Ун пеккисене Тӑрмӑш ял тӑрӑхне чӗнтерсе калаҫсаҫҗӗ-ха, усси сахалрах. Нумаях пулмасть ӗҫкӗ-ҫикӗне пулах пӗр ҫемье хӑрушӑ инкек пулса иртнӗ. Эрех супса лартнӑ упӑшки арӑмне хӗнесе вӗлернӗ.

– Амӑшӗн сӗчӗпе ӑса кӗрейменнисене халӗ тин улӑштараймӑн. Комиссире тӗрленме шантарсаҫҗӗ, эпир каланипе килӗшем пек тӑваҫҗӗ вӗсем. Кунтан тухсанах вара эрех илме чулаҫҗӗ. Ҫынна ачаран сыӑвӑ пурнӑҫ йӗркине тытса пыма хӑнӑхтармалла. Спортпа туслашнӑ ҫын эрех патне туртӑнмастех, – пӗтӗмлӗтрӗ калаҫӑвне Вероника Николаева.

Лариса НИКИТИНА.

Мӗн калаҫтарать?

Пуҫарулаҫ хамӑртан килет

Пирӗн икӗ ялта ӗмӗрпӗх пӗр клуб пулнӑ. Халӗ вунӑ ҫул ӗнтӗ вӑл ҫук. Чиперскерне пуҫлӑхсем сутса ячӗҫ. Ун хыҫҫӑн ялтан вун-вун ҫамрӑк тарчӗ.

Лавкка ҫумӗнчи пӗлӗмре клуб пулать терӗҫ. Вӑл хальччен те хупӑ. Конюх ҫурчӗ те пушах. Клуба тытса тӑма укҫа ҫук имӗш.

Ялта пушӑ ҫурт чылай. Пӗрне арендӑна илсе библиотека усмалла. Унта хаҫат-журнал, телевизор пултӑр. Тӗллӗе пурнӑҫлама Ҫӗньял школӗн ҫурчӗ те чиперех. Вариантсем пур, анчах ӗҫе пуҫаракан ҫук. Пире пысӑк такак кӗрекен клуб кирлӗ мар.

Сӗнтӗрвӑрри районӗ, Ҫӗньял Пукашпа Услӑ Пукашра пурӑнакансем (пилӗк ҫын алӑ пуснӑ).

Сӗнтӗрвӑрри тӑрӑхӗнчен ҫакнашкал ҫыру илтӗмӗр. Ыйтӑва усӑмлатма ял тӑрӑхӗн специалисчӗпе Ольга Кудряшовӑпа телефонпа ҫыхӑнтӑмӑр. Ҫак ял тӑрӑхне 7 ял кӗнине, вӗсенче 4 клуб ӗҫленине каларӗ вӑл. Ҫӗньял Пукаш та, Услӑ Пукаш та пӗчӗк ял шутне кӗреҫҗӗ. Вӗсенче 50-60 кил. Ҫамрӑксем ҫупка пӗрех, ытларах ватӑсем. Чӑн та, лавкка ҫумӗнче пушӑ пӗлӗм пуррине пӗлтӗрчӗ Ольга Николаевна. Тӗлпулусем, мероприятисем ирттерсеҫҗӗ унта, пӗлӗмре электричество, ӑшӑ пур.

Асӑннӑ ялсенче клуб пуласси тӗлӗкре те курӑнмасть. Ялсене куҫса ҫӗрекен вулавӑшпа тивӗҫтернӗ.

Ялта клуб ҫуккишӗн ҫамрӑксем мар, ватӑ ҫынсем пӑшӑрханни кӑсӑклантарчӗ мана. Сӑмахран, ӑна усӑс пулсан унта ҫӗрекен пулӗши? Чылай тӑрӑхра ҫамрӑксем культура ҫуртне мар, кафе-бара ҫӗренине калаҫҗӗ.

Ялта пушӑ ҫурт чылай тенӗрен ҫакна калас килет: Элӗк районӗнчи Тури Хурасан ялӗнчи Надежда Афанасьева аслашӑн ҫуртне юса-

са ялта клуб уснӑ. Кун пирки эпир иртнӗ ҫул хамӑр хаҫатра ҫырсӑ пӗлтӗрнӗччӗ. Паллах, юсав ӗҫӗ валли чылай укҫа-тенкӗ кирлӗ. Ҫавна май Надежда Димитриевна кредит илнӗ. Унсӑр пуҫне вӑл ӗнине сутнӑ. Каярахпа вара тепӗр ӗне туяннӑ.

Ҫак кунсенче вӑл редакцие килсе кайрӗ. Клуб валли хатӗр-хӗтӗр туянма килнӗ хулана. «Кредита татма мана Улашка (ӗнине ҫапла чӗнет) чылай пулӑшрӗ, – терӗ кинемей. – Халӗ парӑм нумаях юлмарӗ ӗнтӗ».

Клуба кӗршӗ ял ҫыннисем те пынине пӗлтӗрчӗ. Тӗлпулусем, концертсем пурте унта иртеҫҗӗ. Уявсене те ҫакӑнтах йӗркелеҫҗӗ.

Ҫичӗ теҫеткерен иртнӗ ватӑ кулянса лармасть. Яла упраса хӑварассишӗн тӑрӑшӑ. Халӗ унта 71 кил. Хӗллехи вӑхӑтра 30-35-шӗнче ҫеҫ ҫын пурӑнать.

Надежда Димитриевна пек пуҫарулла ҫынсем пулсан ял пӗтместех. Клуб та, библиотека та пулать.

Валентина ПЕТРОВА.

Суту-илӗве ҫӗнӗлле аталантарма

Промышленноҫпа суту-илӗ тытӑмӗнче административлӑ чӑрмавсен йышне чакарса предпринимательсен пуҫарулаҫне хавхалантармаллине палӑртнӑ Раҫҫейри промышленноҫпа суту-илӗ министрӗ Денис Мантуров. Ҫакна вӑл суту-илӗве 2014-2016 ҫулсенче тата 2020 ҫулчен аталантармалли стратегире ҫирӗплетнӗ. Суту-илӗ нумай енлӗ пулмаллине асӑннӑ.

"Суту-илӗвӗн кирек епле енӗпе усӑ курас тесен те предпринимателе бизнес йӗркелеме, анлӑлатса тытса пыма мӗнпур май туса памалла. Ирӗклӗ ӗҫлеме пултартӑр", – тенӗ министр сумӗ Виктор Евтухов.

Аталану стратегине хатӗрленӗ чухне ӗҫ тӑвакан влаҫ органӗсен, профессионалсен шухӑшне, ҫавӑн пекех проекта ҫӗтсе явнӑ вӑхӑтра килсе тӑнӑ сӗнӗсемпе асӑрхатарусене те шута илнӗ.

Хамӑр ҫӗршывра тавар туса кӑларакансене продукцине вырнаҫтарма сул усӑса пама пулӑшмалла. Хальччен ютран кӗрсе килнине хамӑр таварпа улӑштармалла.

Тӗллӗе пурнӑҫа кӗртме суту-илӗ тытӑмӗнче хӑй хальлӗн йӗркеленмелли майсемпе усӑ курасӑн, пӗчӗк тата хӑвӑрт ӗҫлеме пултаракан енсене аталантарасӑн.

Апат-ҫимӗҫ таварне курттӑммӑн сутассине аталантарма та палӑртать министерство. Суту-илӗри социаллӑ пӗлтӗрӗшлӗ енсене те пулӑшасӑн. Вӗсен таварӗ те Раҫҫей шайне тухмалла. Тӗслӗхрен, фермерсен чӗрттаварӗ, пичет продукциӗ, алӑ ӑстисен ӗҫӗ, ятарласа хатӗрленӗ хӑйне майлӑ ҫимӗҫсемпе япаласем.

Стратегире йышлӑ сеть тата дистанци майӗпе сутӑ тӑвакансем ҫинчен те манман.

"Тӗрлӗ енлӗ суту-илӗ формачӗсем ӑнӑҫлӑ ӗҫлӗчӗр тесен халӑха суту-илӗ объекчӗсен лаптӑкӗпе тивӗҫтерме май паракан нормативсене пурнӑҫа кӗртмелле. Паянхи кун усӑ кураканнисем лару-тӑрӑва ҫенетме май памаҫҗӗ, мӗншӗн тесен мӗнпур объекта пӗр калӑпа виҫнӗ темелле. Пирӗн вара халӗ суту-илӗ капашне пӑхса хакламалла. Регионсенче нумай енлӗ суту-илӗ предприятийӗсем пулни малашне унти влаҫ ӗҫне те витӗм кӑмелле. Суту-илӗ мӗнле аталанасси регионсенчи влаҫран килет", – пӗлтӗрнӗ Виктор Евтухов.

Сахал тупӑшлӑ ҫемьесене, уйрӑм ҫынсене апат-ҫимӗҫпе адреслӑ майпа тивӗҫтермелли йӗрке те вырӑн тупнӑ стратегире.

Нина СЕРГЕЕВА.

Тёллевлэ уса курмалла

Фёр саврәнәшне үстерес тата тухаҗ-лә план хатёрлес, савән пекех кәсәкланакан сынна Чаваш Енри фёр лаптәкәсем синчен калакан информация тивестерес тёллевпе 2013 султа пушә фёр лаптәкәсем синчен калакан Пёрлехи информация ресурсё йёркеленё.

Вал сурт-йёр лартнә хыҗсан пушә юлнә фёр лаптәкәсем синчен калакан хыпара пёлтерет. Фёр лаптәкәсем Чаваш Енри патшаләх харпәрләхәнче, муниципалитет харпәрләхәнче, савән пекех патшаләхән уйәрман харпәрләхәнче тәраҗсё. Ку фёрсемпе экономкласлә сурт-йёр хәпартма, промишленноҗ паркәсем, технопарксем, бизнес-инкубаторсем тумашкән уса курма пулать.

Инвесторсен тата интересленекен сынсен Чаваш Енри пушә фёр лаптәкәсем аҗтарых вырнаҗине пёлтерекен информация илме май пур. Савна май инвестици проекчәсене пурнәҗа кёртмелли синчен калакан ыйтава татса пама пулать.

Паянхи кун Пёрлехи информация ресурсёненче 200 фёр лаптәкә (пётёмёшле лаптәк 551) синчен калакан хыпара вырнаҗтарнә. Вёсенчен 82-шө (219 га) сурт-йёр тумашкән, 118-ашё (332 га) инвестици проекчә валли уса курма юрать.

Хальхи вәхәтра инвесторсем 46 фёр лаптәкне (36,3 га) алла илнө. Вёсем аңа аукцион урлә тивёснө. Сав шутра:

– арендәна 40 фёр участокё (32 га) панә;

– 6 фёр лаптәкне (4,3 га) харпәрләхә сутнә.

Унсәр пуҗне инвестици проекте пурнәҗа кёртме тата сурт-йёр тумашкән 7 фёр лаптәкне (15 га) тўлевсёр уса курма панә.

Инвестици ёҗне лайәхлатма вырәнти хайтытәмләх органёсене 2015 султа Пёрлехи информация ресурсне хастартарых ёҗлеттерме, унти фёр лаптәкәсене алла илме тёллев лартнә.

Ресурса ЧР Пурләх министрствин сайтне тата ЧР патшаләх влаҗ органёсен порталне вырнаҗтарнә.

Пёлсе тәма: халәхә хәтлә сурт-йёрпе тивёстерессе Чаваш Республикин влаҗ органёсен тәп тёллевё пулса тәрәт.

Пёрлехи информация ресурсё Чаваш Ен Пусләхән 2012 сулхи октябрөн 15-мөшөнче йышәннә Указёпе, савән пекех РФ Президентчөн В. Путинән хушәвёпе килёшүллөн йёркеленнө.

2012 сулхи майән 7-мөшөнче йышәннә Указёнче Владимир Путин 2020 сулчөн Раҗсёй сөмийн 60 процентне хәтлә сурт-йёрпе тивёстерме тёллев лартнә.

Аслә әру

Учителён пурнәҗсё те вёрентет

Нушаран хәраман кулач синё тесе ытахальтен каламан пулө ватәсем. Паян суртра е хваттерте пёр касэлектричество сүти е ашә ан пултәр-ха – кәравул кәшкәратпәр. Лайәхран лайәх пурнаҗсё килет. Анчах йуҗсине тутанса курман сын пурнәҗа хаклама пёлёши? Вёрентекенён пурнәҗсөнче сакә уйрәмах пёлтерёшлө пек туйәнәт. Саврәк әрәва пёлү панипе пёрлөх унән аңа пурнәҗа вёрентмелле-сөке-ха. Нина Федоровна Лаптева пек вёрентүҗсөсем патне лекни – ачасемшөн чәннипех телей. Куславка районёнчи Мушарта пурәнәкан, сывәх кунсенче 85 сул тултаракан учитель паян класра доска умёнче тәмасть паллах. Анчах вәл вёрентнө ачасем, тахсанах анлә пурнәҗ сүлө сине тухнәскерсем, пысәк чунлә учительёпе хаҗат пуләшнине, тен, сөнөрен паллашөс.

Сөнтөрвәрри районёнчи Услә Пукашра суралса үснө Нина пёрремөш класа 1938 султа ура яраса пушнә. Аслә пиччөшө шулта вёреннөрен вәл пөчөклөх сьрма, шутлама пёлнө. Тәван сёршывән Аслә вәрси тухнә сул 3-мөш класс хөрачә тифпа чирлет, йывәр чире пула каласаймиех пулать. Ашшөпе амәшө сине тәрса пульницасене илсе сүренипе сөҗ аран сывалать, сөнөрен каласма хәнәхать. Шел, унран кёсөнрехисем усал чиртен сывалаймаҗсө: Казаковсен 3 ачи пёр уйәхра ёмөрлөхөх куҗ хупать.

Чиртен ураланса ситсен шулта сүреме тытәнәт кәна – унән пёрремөш учительне урок вәхәтөнчөх чөнсе кәларса тепёр кунне фронта илсе каяҗсө.

4-мөш класс хыҗсан малалла вёренеймест хөр. Килте амәшөпе пёрле тәрса юлаҗсө, пиччөшө – вәрсәра, ашшөне Шупашкарти пушар хуралне янә. Алә вөҗсөн тырә вырнә, авәртнә, вәрсә пушланнә сул ноябрь уйәхөнче суралнә йәмәкне пәхнә. Йөкел хутәштарнә сәнәхран пөсөрнө сәкәр синө. Юрать-ха ачи пөчөккипе амәшөне ытти хөрсөмпе хөрарамсөм пек торф кәларма, вәрман касма, окоп чавма инсөте яман. Килте арсын пулманнине пәхмасәрах сөмье ёне, сурәх, сысна тытма пәрахман, амәшөпе хөрө мөнпур ёҗе ёлкөрнө.

Сөнө вөренү сүлө сывхарать. Амәшө Нинәна төртнө пиртен сумка сөлесө парать те: "Хөрөм, йывәр, анчах пурлөр вөренмелле", – тесе шулта асатать. Юрлә е сумәрлә санталәка уямасәр виҗө сүхрәмри яла кун сиктермесөс сүрет хөрачә.

Вуниккө тултарсан сүллахи вәхәтра аслисемпе тан колхозра тәрәшәт – кунне 500 грамм тырә ёҗлесө илессисөн. Шулта вара кёнеки те, тетрәчө те ситсө пыман. Сьрмалли чернила юман хуппипе тутәхнә пәтаран ачасем хайсөмөх хатёрленө. Хәмәр тёлсөскөрне султалак вөҗслениччен перекетлеме тәрәшнә.

6-мөш класра чухне урока ларнә ачасөне учитель паян вөренменни синчен пёлтерет. Вәрсә вөҗслөннө-мөн. Сав кун ниҳәсан асран тухас сүк.

Пиччөшө те, ашшө те киле аманса таврәнаҗсө. Анчах хөрөпе амәшө пурлөр савәннә. Ытисен тәванөсем вәрсә хирөнчөх выртса юлнә-сөке.

Килте яланах ёҗлемелле, сөмье валли алса-нуски сьхмалла пулнә Нинән, анчах шулта аван ёлкөрсө пынә. Аслә классенче вөреннөшөн шулта укҗа тўлемө тивнө. Укҗа енчөкө пушанмасәр тәман. Каләпәр, выльәх тыгнә сөмьен патшаләха сүлсөрен 8 кило услам сү, 40 кило аш, 2,5 кило сәм, 100 штук сәмарта памалла пулнә.

Укҗана хөссө-пөссө тенөн хөре шултан вөрентөсө кәларнә. Малалла ас пухас тесен ашшөпе амәшө тўрөх татса каланә: "Сана вөрентме, тумлантарма тата тәрантарма вай ситереймөпөр. Колхозра ёҗслөн".

Колхоз уй-хирне кунсөрен васканә пулин те Шупашкарти учительсен институтне көме часах экзаменсөм пусланасси синчен манман хөр. Пач кётмен-сөртөн амәшө аңа: "Хәвәрт пуштарән, Нина, ыран юлташусөмпе пёрле эсө те Шупашкара кайән", – тесе тёлөнтөрнө. Аслә амәшөн хөрөн кәмәлне хуҗас килмен куранать. Нинәна вөрентнө учитель патне ситсө вәл хөрөн пултаруләхө пирки ыйтса пёлнө. Лөшө Нинән малалла

пёлү пухас шухәшнө ырланә.

Сәпла экзаменсөне аңәслә тытса хөр аслә вөренү заведенине көрет. Стипендиө тивөҗсет. Сакә килтисен пурнәҗсөне кәшт сәмәлләтнә темелле. Хулара тәранса пурәнма апат-сөмөҗсө хөр ялтан сөкленө. Ун чухне машинәсөм сайра сүренөрен 25 сүхрәм (хөлле – 50) сүран утма тивнө.

Төмөх мар, тўссө ирттөрнө вәл вәхәта. 1951 султа математика учительне Куславка районне ёҗлемө ярасөҗ. Төрлөмөс шулөненчө аңа валли вырән сүк-мөн. Хөре тепёр шулта сөнөсөҗ. Унта та кәләхәх. Нинәна пёрле килнө ашшө влаҗ тытәмөнчө тәрәшнә пёлөшө патне шәнкәравлать. Тинөх хөр Көнер шулне вырнаҗать. Пёрремөш сүлах аңа 36 ачаран тәраран класа ертсө пыма шанаҗсө.

Пусласа ялти клуба тухсан вара вәл пулас мәшәрөпе Николай Ильич Лаптева паллашать. Лөшө ун чухне техникумра ветеринара вөреннө. Виҗө ача суралать вөсен. Анчах кил хуҗин ёмөрө көске килет. 1965 султа вәл сөре көрет. Тепёр икө султан ашшө пурнәҗсөран уйрәлать. Пөчөк ачисөне пәхмалла, заочнәй майпа пединститутра вөреннө май экзаменсөне хатёрленмелле, выльәх-чөрлөхне тәрантармалла, эрнөре 24 сөхөт урок ирттермелле – чәтнә, тўснө ял хөрарамө.

Унән ёҗ кёнекинчө пёртен-пёр йөрке: "1951 султа ёҗе илнө, 1993 султа ёҗсөн тухса кайнә". 42 сул хушшинчө унән чунө витёр тухнә ачасөм аслә та аслә сынсөм пулса тәнә. Темөнле професси сыннисөм те пур. 1500 ытла ача хушшинчө сәпла ёнтө вәл.

85-ри Нина Федоровна хай те маххә пәмасть: кил хуҗаләхне тытса пырать, пахчара, садра кәштәртатать, пысәк ёҗсөм тунә чухне вара ачисөмпе мәнүкөсөм килсө пуләшаҗсө. 6 мәнүкөн тепёр ултә ачи ситөнөт.

Альберт КОЛЬЦОВ.

ЁМӨР САККИ

Ваттипе вөтти – никөспө сивитти

– Почталёон килни куранмасть-и унта, хаҗат вуласчө, – сывәх сыннисөне ләпкә ларма пәмасть Муркаш районёнчи Атикассинчи Васса Прокопьева. Тәхәр теҗеткерен иртнө кинемейөн куҗө сивөч-ха, аләран хаҗат-журнал ямасть, вуласах тәрәт. Тәван тәрәхра кәна мар, сёршывра мөн пулса иртнипе те кәсәкланать ватә.

– Пёррехинчө хаҗат сьрәнма манса кайнәччө. Хуняма сакәншән хьтах тустарчө. Кәмәлне сөмөҗсөмө почта уйрәмөнчө илсө тәтәм, – кулса аса илет кинө.

Телевизор пәхма та юратать кинемей. Тәванөсем каланә тәрәх – кашни

артиста ятранах паллать, вөсен пурнәҗсөнчө мөн пулса иртнине пёлсөх тәрәт. «Хәшө сөмье савәрнине, уйрәлнине, ача суратнине пёлме пирөн асаннерен ыйтәр, тәп төрөссине каласа парө», – теҗсө сывәх сыннисөм.

Сүлсөм иртнө май сын чөри хытать, пусәрәнәт тенө. Васса Прокопьева вара яланах ашә кәмәллә, тарават. Сынсөмпе йәл кулса каласать. Ун сине пәхсан кәмәл сөкленөт, хуйха-суйха манатән.

Пурнәҗсән тумхахла сүлө те сәпса хуҗайман аңа. Вәрсә вәхәтөнчө саврәк хөр Сосновкәра нефть кәларнә. Вәрәм сүла пәхмасәр Шупашкара сүранах

утнә. Вәрсә хыҗсан Михаил Прокопьевпа сөмье савәрнә. Мәшәрө ирөх сөре көнө май виҗө ачине пөччөнөх ура сине тәрәтнә вәл. Общөсөвө ёҗсөнчөн те юлман хөрарам. Васса Васильевна виҗө чөлхө – чаваш, вырәс, мари – пёлөт, балалайка калать, юрлать. Ватләхра ывәлөн сөмийпе, мәнүкөсөмпе килөштерсө пурәнәт, вөсөне кәтартса вөрентсө пырать.

– Сүлсөм иртеҗсө пулсан та пурәнас, савәнас килет, – тет вәл. – Юнашар юратнә сынсөм пурри те вай-хәват парса тәрәт.

Лариса АЛЕКСЕЕВА.

Культура

Тымарсәр йываҥ хәрать

Етәрне районенчи «Ленинская искра» хуҗаләхә нумай сул ертсе пынә Аркадий Айдак ял культурина аталантарассишән тәрәшнә. Җавна май Тури Ачак ял тәрәхәнче хай вәхәтәнче вун-вун объект – культура сурчәсем, ача сачәсем, сыватмәшсем, лавкасем, аптекасем – хута янә. Таван халәх культурина, йәли-йәркине, историне упраса хәварас тәллөвпе җак ялта 1984 султа хресчен килән музейне йөркененә. 1993 султа вәл «Халәх музей» ята тивәснә.

Чән-чән хресчен кил-сүрчә

Музей чәваш халәхән 19 җәмәр вәсәнчи тата 20 җәмәр пусламәшәнчи кун-сулне, җәхәлне сәнлать. Кил-сүрт, карта-хуралтәпа юнашарах 1 гектара яхән сәр пур. Унта пахчаимәс, йәтән акасәсә. Сәр җәне маларах лашапа пурнаҗланә. Самсона (сапла чәнеҗсә әна) ватәличчен, 2007 сулччен, тытнә. Музей ертүси Людмила Петрова каланә тәрәх – сәр җәне халә мотоблокпа тәваҗсә. Ку тәлөшпе әна мәшәрә Юрий Михайлович пуләшәт. Маларах лаша валли утә та хатәрленә.

Килен-кайна музейрах сәра вәретнипе, пир тәртнипе, сәкәр пәсәрнипе паллаштарәсә. Сәмах май, иртнә сул кунта 1098 сын килсе курнә. Вәсен йәшәнчех ют сәршыван килнисем те пур. «Пәлтәр Турцирен әсчахсем килчәс, – аса илет иртнине Людмила Витальевна. – Эпә вәрәсла каләсәтәп, вәсем вара – чәвашла. Чәваш чәлхине тәпчәкәсем пулчәс вәсем. Тәлмачәсәрах пәр-пәрне лайәх әнлантәмәр».

Китайран килнә «Сәмрәкләх» ушкәна сүрәкәсенне те музей питә киләшнине паләртрә вәл.

Чәваш хресчен кил карти шутне пүрт, хура пүрт, кәлет, лаҗ, мунча, вьлях карти, авән карти кәрет. Вәсенче асәннә вәхәтри җәс хатәрә, тумтир, савәт-сапа упранәсә. Экспонатсене пухма тавари ял сыннисем те пуләшнә. Халә кунта 100 ытла экспонат упранине пәлтәрчә ертүсә. Нүхрәп те пур. Пахчаимәсә унта тытаҗсә. Туристсемпе хәнасенә хапәл туса кәтсе иләсә Тури Ачаксем. Чәваш йәлипе сәтел хушшине лартса сәйлаҗсә, юрә-ташәпа савәнтараҗсә. Ку тәлөшпе «Вирьял» ушкән пулә-

шәт. Людмила Витальевна хай те унта сүрет. «Хәнасенә пәр-пәр җәс йәркипе паллаштарнә чухне «Вирьял» артисчәсенә явәҗтаратәп», – терә вәл.

Хәллә кашни кунах кәмака хутнине каларә. Унсәрән пүртри япаласем, тумтир юрәхсәра тухаҗсә. Чәвашсем икә пүлөмлә сүртсене 20 җәмәрән 30-мәш сулөсенче сәс тум пусланә. Ун чухне те вәсем сайра-хутра сәс тәл пулнә. Пүртре – икә кәмака, кравать, сәтел-пукан пур. Япаласем – кашта сынче. Пүлөм варинче вара – сәпка. Әна тәрәллә сивиттипе витнә. Сәкаран тунә сәтел-пукан хушшине ларса кәмака яшки сини асәмра юлчә, ачаләх куҗ умне тухрә. Техәмлә апата Людмила Витальевна әләкхи пек кәмакара куршакпа пәсәрәт.

Сулла вара – лаҗра. «Туристсем килнә чухне шүрпене пысәк хуранпа вучахра хатәрлетпәр», – паллаштаратә вәл җәс-хәлөпә.

Йываҥ суртра сывләш та уҗарах, тасарах. Чән-чән хресчен сүртәнче пулса курни, унта упранакан асатте-асаннесем уҗә курнә савәт-сапапа, җәс хатәрәпә, тумтирпе паллашни яланләхә асра юлә.

Юсав хыҗсән

Уләм витнә хуралтәсен кун-сулә кәске сав. Апла пулин те 30 сул ларнә вәсем. Юлашкинчен вара ишәлме тытәннә. «Аркадий Павлович час-часах киләтчә музей, – аса илет иртнине ертүсә. – Шухәшлән утатчә. Хуралтәсем кивелни канәс пәман әнтә әна. Ахальтен мар ку ыйтупа вәл хай

вәхәтәнче ЧР Культура министрствине ситнә, хуралтәсенә сәнетме пуләшу ыйтнә».

Виҗем сул музей тәпрен юсанә. Ку тәлөшпе патшаләх пысәк пуләшу панине паләртрә Людмила Петрова. Кәлет-хуралтәна малтанхи виҗепех тунә, уләм витнә. Вәсен җәмәрне тәсас тәллөвпе уләм айне пленка хурса хәварнә. Уқса-тенкә ситменрен пахчари мунчана юсайман. Сәвән пекх авән карти те сәнеләймен. «Әна хамәр вайпах юсама тәрәшәпәр», – терә ун пирки ертүсә.

Сәнеләхсем те кәртнә: Станислав Этерк әстаҗә сәл арман, юпасем туса парнеленә. Музей таврашәнче сәл пулман маларах. Хәнасенә халә чи малтан сүрт умәнчи тарасаллә пусә кәтсе илет. Сәтан карта та хайне евәр илемлә. Пәтәмлөтсе каласан, патшаләх пуләшәвәпә тәллөвлән уҗә курнә Тури Ачаксем. Юсав җәсәсем хыҗсән музей капәрланнә. Кунта курмалли, пәлмелли чылай. Сәвәнпа та туристсене, хәнасенә чәнме, кәтсе илме намәс мар. Сәмах май, сулсеренех Чәваш Ене «Сурские зори» турист базине Мускаван, Санкт-Петербурган, Калуга, Тула тата Ярославль облаҗсәсенчен «Василий Чапаев» теплоходпа туристсем киләсә. Вәсем хресчен киләпә паллашма та пыраҗсә. Ун чухне кил карти кәрлесе сәс тәрәтә: ентешсем хәнасенә чәваш апачәпә, килти сәрапа хәналасә, сиплә курәк-сенчен вәретнә чей җәстерәсә.

«Ленинская искра» хуҗаләхә ертсе пынә чухне Аркадий Айдак уй-хир җәсәсем вәсәленсен сәр җәченне сәкәнә хәналанә. Хресчен кил-сүрчә уншән кафе-ресторан та хакләрах пулнә. Ара, унән пәтәм кун-сулә, җәс-хәлә таван сәрпә, таван килпә, таван халәхпа, таван культурапа сыхәннә. Вәсенә вәл питә-питә юратнә.

Валентина ПЕТРОВА.
Етәрне районә.

Савәнәҗпа куляну – пәр тәвәре

Ватә сын ытларах килте пусәрәнса пурәнма кәмәллать. Канаш районенчи Сәнә Мамири кинемәсәмпә мучисем вара юрлама-ташлама юратаҗсә. Вәсем вәрәнти юханшыв ячәпә сыхәнтарса «Пуранар» фольклор ушкәнә йөркененә.

Пурәнәтә «Пуранар»

Петр Николаевич Николаев – асәннә ушкән ертүси. Вәл кунта чи асли шутланатә, 83 султа. Ыттисем те унран сәмрәках мар, «Пуранара» 70-80 султисем сүрәсә. Ватәсенә таван халәх юри-кәвви пәрлештерәт.

Сәнә Мамире клуб та сук. Сәвна май кинемәсәмпә мучисем репетицисене килсенче пухәнса ирттерәсә. Япти, районти меропрятисене хутшәнма та вәхәт

тупаҗсә. «Иртнә сулхи Раштав уявне урамра йөркелерәмәр, – аса илет иртнине Пайкилтри культуранә аталантаракан тата библиотека пуләшәвә паракан центр пусләхә Николай Семенов. – Халәх чылай пуҗтарәнчә. «Пуранар» ушкән ял-йыша савәнтәрчә».

«Ку е вәл сук» тесе аптраса тәмаҗсә артистсем. Спонсор шыраса та халран каймаҗсә. Акә кәвә-сәмә хатәр-хәтәрне хайсен

уқсипә туяннә вәсем. Ватәсен пенси уқси пур тейә хәш-пәр вулакан. Анчах вәсен те сәмәйсә, мәнүкәсем пур. Нухрат вара хәтә хәсан та хай вәрәнне тупатә. Сәна тумтирне те хайсен уқси-тенкипе сәлеттернә. Паян сәкнашкәл хастарсем пуртан савәнмалли, тәләнмелли сәс юлатә. Кашни ялтах тәл пулмаҗсә вәсем. Сайра пулсан та, чәваш халәхән маттур сыннисем пурах.

«Жара» яш-кәрәме кирлех-ши?

Николай Семенов директорпа культура җәс-хәлә пирки сәмах хуҗатрәм. «Кәсәл ял клубсене каллех районти культура сүрчән хуттине парассине пәлтәрчәс», – терә вәл пәшәрханса. Сәвна май җәс уқси те самаях чакатә иккен. Кун пирки районти культура тата библиотека җәсәненәсенә маларах пәлтәрнә. Сәмәллә сыннән мәнле пурәнмалла?

Николай Михайлович Чәваш патшаләх педагогика университетәнчи музыка уйрәмне пәтернә. Аслә шултан вәренсе тухнәрәнпах вәл асәннә центрта җәлет. Хайән җәне юратса пурнаҗлатә. Ахальтен мар әна ватти-вәтти сума сәватә. Хәш-пәр ялта купәс калама пәлекен сукран фольклор ушкәнәсем шар кураҗсә. Пайкилтсен кунашкәл нуша сук. Николай Михайлович ку енәпә лайәх специалист. Шәл те, шаләва чакарсан урәх җәс шырама тивнине систерчә арсын. Унсәрән епә? Сәмәненә тәрантармаллах. Ставкәсенә кәскетни культуранә ура хуни мар-и? Хамәр ла-

ракан турата хамәр аләпах касатпәр-сәкә. Ялта лайәх специалист ахаль те сахал. Вәсем ют сәре кайса пәтсен кам җәлә клубра? Колхозник, фермер е тракторист?

Ялта культура кирлә мар тәсәсә пулас. Кирлә. Ял сынни те чун-чәрәллә. Әна та чун апачә ситмәст. Ахальтен мар әнтә хәш-пәр тәрәхәра сунса кәлленнә клуб вәрәнне ял халәхә хай вәйәпә сәнни хәпартатә. Хастарисем малаллах талпәнаҗсә, теприсем вәрәнтан та хуҗалмаҗсә.

Юрә-кәвәсәр пурнаҗ сук. Пайкилтре юбиярсене киләсенә кайса саламласси йәлана кәнә. Ватә сынсем кун пирки уйәх маларах асаилтерәсә культура җәсәненәсенә. Япәх мар, лайәх пултәр тесе тәрәшәсә. Уява пәри тепринчен сумләрах ирттерәсә сыннен шухәшлатә халәх.

Сәмрәксем ташә каҗәсенә сүременни пәшәрхантаратә директора. «Уқсәлла мар, тәлөвсәр те килмәсә вәсем, – хуравларә вәл. – Машинәпа Канаша «Жара» клуба вәсәтерәсә. Унта сәрәпәх ташлаҗсә, сәра-эрех те юнашар».

«Жара» тәсен тәрәх пулни-иртни аса килчә. Патәрвәл районенчи пәр ял каччисем (иккән пулнә) сулла сәк клубран ирхине таврәннә май руль умәнчех сывәрсә кайнә, юпана пырса тәрәннә. Руль умәнчә лараканни вәйлә суранланнә. Сәрәм сула ситмен яш җәмәрлөхәх аманса юлнә. Ашшә-амәшә те кулянатә, чәрине ыраттаратә. Сәкнашкәл клубсем кирлех-ши? Мән паратә вәл яш-кәрәме? Ман шутпа, нимән те.

Валентина МАКСИМОВА.

Ял хёраәмә

Пуләшупа тивёслә
усә курмалла

Семье амәшән капиталне ача виҗә сула ситсен сөҗ тивёсет. Унччен сур сул малтан Пенси фондне амәшән капиталән укҗипе усә курма кәмл туни җинчен заявлени сыраса памалла. Аңа укҗан памаҗсә. Ҙапах та хәш-пёр җемье амәшән капиталне алла илме тәрәшәт. Ҙавна май төрлө сәлтав шырат. Саккуна пәсакана айаглав кәтнине ман-малла мар.

Людмила Максимова патшаләха ултлас тенә пулас. Вәл амәшән капиталәпе пәлешәнчен Тамара Третьяковәран ялта сурт туянасси җинчен калаҗса татәлнә. Пёр енлән шухәшласан ёненмелле пек: ирәклә сурт, усә сывләш, кәлә те юнашар. Анчах ку суртра пурәнма хәрушә. Ҙакна прокурор төрәслевә сирәплетнә.

Сурт-йёре төрәсленә хыҗсән унта пурәнма май суккине паләртнә. Техника паспорчә тәрәх – вәл 68 процент кивелнә (саккун тәрәх – сурт 65 процент кивелсен унта пурәнма май сук).

Саккунпа авариллә е ишәлекен кил-сурта сутма-туяна киләшү тума юрамасть. Кун пек чухне патшаләх пуләшәвәпе усә курма кирлә мар.

Максимовапа Третьякова тунә киләшү сурт-йёр условине лайәхлатас төллөвлөсен шутәнче мар. Ҙавна май судра киләшү тивёслә пулманнине пәлтернә, амәшән капиталне бюджета тавәрсә панә.

Икә е ытларах ачаллә җемьесем амәшән капиталне тивёсәсә. Росреестран Чәваш Енри управлений пәтшаләх пуләшәвәпе сурт-йёр условине лайәхлатма май пуррине паләртәт. Ҙак право «Ачаллә җемьесене патшаләх пуләшәвә кумелли хушма мерәсем җинчен» саккунне пәхәнәтә тата ятарлә сертификатпа сирәплет.

Унпа туянна сурт-йёр ашшә-амәшән, ачисен харпәрләхә шутланат.

Росреестран Чәваш Енри управлений.

Илем тәнчин авәрәнче

«Хёрсем валли минтер пичә төрлерәм, анчах вёсене кирлә мар, – пәшәрханах пәлтерчә Зоя Николаевна пёр төркем «туприне» пурте йәтсә кенә май. – Мускавра төрәпе кама төлөнтөрән? Атя, ялта юраты».

«Төрә – пурнәс,
савәнәс»

Хөрә Галя җемийе Раҗсәй төп хулинче төлленнә. Амәшә аңа валли ятарласа төрә төрленә иккен. Лешә аңа каялла тавәрсә панә. Ҙакәншән кәмлә юлнә хёраәмән. Ара, анне чәри яланах ачисемшән сунат-җке.

Төрә тесен чунне пама хатәр вәл. Ҙөрә-җөрәпе сак ёҗпе аппаланат. «Пулсанә ёҗе хәвәртрах вёслес килет, – тет Зоя Абаскина. – Йёппе сипе чиксе туртмассерен чечек илемленсе пыраты». Ытларах чечексем төрлеме кәмләтәт вәл. Ахальтен мар кил-сурчә унпа тулнә.

Пилләкәмш класра вёреннә чухне асламәшә валли – кәпе, каярахпа амәшә валли саппун төрленине паләртрә Зоя Николаевна. Ҙак ёҗе аңа Нина аппәшә хәнәхтарнә. Халә вара чун киленёсрен «чире» куҗнә тейән. Аллине йёппе сип тытман кун иртмәст. Телекурав умне ларсан та шур пире төрлә сиппе илемлетет. «Ёҗсәр ларма пултараймастап, – малалла сәмахлах хёраәм. – Выхәх-чёрлөхе апатлантарсан, пурт-сурта тирпейлесен төрә яраса тытатәп. Унсәр пурәнма май сук. Вәл маншән – пурнәс, савәнәс. Төрленә вәхәтра шухәшпа әҗта кәна ситмәстә!»

Зоя Николаевнән амәшә те алёс тума юратнә. Чун киленёсә каярахпа хөрне куҗнә. Унән хөрә Оля та сыхма кәмләтәт. Вәл хәйән җемийе Патәрьел тәрәхәнче кун кунлат. Ҙаппа алёс йәхран-йәха тәсәлат. Ыра ёҗ амәшәнчен – хөрне, каярахпа мәнукне куҗни пәлтерәшлә пулам шутланат.

Төррисем унән арча тулли. Ҙапах та чун

унпа сөҗ ләпланмасть. Илеме куҗ сават, Ҙавна май чун каллах ытат. Алла йёппе сип тытсан вара кәмлә тулат.

Картиш выльәхпа пуян,
пахча – җимёсәпе

Зоя Николаевнапа Петр Ильич Абаскинсем – тивёслә канура. Аппа пулин те кил хуҗи ялти вәтам шулта водителәте ёҗлет. Зоя Николаевна вара кунёпех выльәх-чёрлөх пәхәт. Маларах 3 ёне, 4 пәру тытнә вёсем. Чәх-чәп, хур-кәвакал картиш тулли. «Ёне выльәх шутне кәҗал чакартәмәр

кәштах, – терә кил хуҗи хёраәмә. – Ялта выльәх тытмасан усә сукрах. Пёр литр сөте халә 20 тенкәпе пуҗтарасәҗ. Вәл та аван. Пахча җимёҗ хамәр туса илетпёр. Төпсакай тулли – банка. Хәле валли яланах төплә хатәрленетпёр: сырла-кәмпа та, пахча җимёҗ те сителәклә. Хамәр ситәнтөрнә җимёҗ тутларах та, перекетлөрөх те».

Выльәх-чёрлөхе хәл кәҗарма чылай апат кирлине те пәлтерчә вәл. Аңа хатәрлеме ачисем пуләшәсә. Паллах, инҗетре пурәннәран вёсене шанмасть ашшә-амәшә. Ара, хөрә Мускавра, ывәлә Норильск хулинчен килессе кәтмәсәх, хәйсемех ерипен аппаланаҗсә.

Чәваш хёраәмә сәпайләхпа, ёҗченлөхпе паләрсә тәрәт: «Сул хөрринче пурәннәран пахчана сум куракра тасатсах тәрәтәп. «Ҙынран намәс тетәп. Ёмөрөпех сын сәмахәнчен шикленсе пурәнтам. Пурнәсә җөнөрөн йөркелеме май пулсан кенәкери пек савәнәс-кулса, лайәх вёренсе ирттернә пуләттәп аңа».

Зоя Николаевна шул хыҗсән бухгалтәри пөлөвә илме ёмәтленнә. Шел, ашшә инвалид пулнәран вёренме тур килмен аңа. Ҙамрәкләхри ёмөчә татәлнәшән паян кун та пәшәрханат хёраәм. Мөн тавән? Пурнәс хәй екипех чупат: пөрне кулач ситерет, теприне чәмәр кәтартат. Ҙапах та аңа хурлама кирлөх мар. Абаскинсен йәхне малалла тәсакансем ситәнеҗсә паян. Чечек пек илемлә ултә мәнукә вара Зоя Николаевнапа Петр Ильичшән чәннипех те пысәк теләй.

Хөрлә Чугай районә, Атнар ялә.

Пёрлешме те, уйрәлма та хакланат

Кәҗалхи январь уйәхән 1-мөшәнчен пуҗласа ЗАГС органәсем регистрацилен аксен хакәсем үснә. РФ Налук кодексне кун пирки сөнәлөхсем кәртнә.

Малашне мәшәр уйрәласси җинчен калакан заявленишән 600 тенкә (маларах 400 тенкә пулнә) тұлә, уйрәлма вара 650 тенкә (400 тенкә) пулә. Алимент шыраса илесси җинчен калакан заявленишән 150 тенкә (100 тенкә) кәларса хума тивет.

Пёрлешес текенсем патшаләх регистрацишән 350 тенкә (200 тенкә) тұләс. Хушамата, ята, ашшә ятне уләштаракансем – 1600 тенкә (1000 тенкә). Акта улшәнусем кәртес текенсен кәсий 650 тенкәлөх пушанә.

Паспорт илме 300 тенкә (200 тенкә вырәнне) кирлә. Аңа сухатсан е юрәхсәра кәларсан 1500 тенкә (500 тенкә пулнә) тұлеме тивет.

Теләйне ёҗре тупнә

Кәларәма Валентина ПЕТРОВА хатәрленә. Автор сәнүкерчәкәсем.

Ираида Филимонова 37 сул шулта вәй хурат. Ачасене чәваш чөлхине юратма вёрентет. Унсәр пуҗне вәл авалләхпа таван ен управәшән (музейән) ертүҗи те. Ҙак ёҗе йөркелесе ярас төллөвлө Ираида Николаевна «Шырав» ушкәна явәҗтарнә. Вёренекенсемпә пөрле хәй те музей валли экспонатсем пухнә. Тәрәшни ахаль пулман, халә кунта уроксем те ирттерет вәл. Ял тәрәхне хәнәвөрле пуҗтарәнсан та турөх унта илсе пыраҗсә. Курмалли, паллашмалли чылай музейра. Чәваш кәпи сөҗ 30 яхән управнәт. Кашнийә хәйне евөр илемлә те капәр.

Юрра-көвве те кәмләтәт Ираида Николаевна. Вырәнти «Ямаш» ушкәна сурет, куракана хәйән пултаруләхәпе савәнтарат.

Ҙөрпү районә, Ямаш ялә.

Патшаләх
күнә парне

Иртнә сул Вәрнар тәрәхәнчи нумай ачаллә 4 җемье патшаләх пуләшәвәпе пысәк суртосене пурәнма куҗнә. Ҙак керменсене тума 2014 султа республика бюджетәнчен 10,5 млн тенкә уйәрнә.

Кульцавра пурәнканан Ерошинсен җемийнче 4 ывәл та 1 хөр ситәнет. Кил хуҗи Александр Анатольевич «Кольцовка» агрофирма вәй хурат, унән мәшәрә Людмила Анатольевна – ача садәнче. Суртән пәтәмәшле лаптәкә – 101 тәваткал метр. Йышлә ачаллә кил-йыша җакнашкәл керменә сөклеме сәмәл мар паллах. Ҙавәнпа та патшаләх пуләшәвә вёсемшән парне вырәнәнчех.

Мән Явәшри Петровсен те 5 ача. Сергей Иванович – электрик, Алөвина Родионовна вара – Ҙөнъял Явәшри культура сурчән ертүҗи. Ёҗчен җемье картиш тулли выльәх усрат. Нумаях пулмасть патшаләх вёсене те сөнә сурт парнеленә.

Кайри Тукайри Николаевсем те тавәнәсене сөнә пурт ёҗкине йыхравланә. Услапа яләнчи Светлана Иванова та хәйән 5 ачипе кивелнә суртран сөннине куҗнә.

2015 султа җакнашкәл программа малалла тәсәлат. Төлөвө пурнәслама бюджетран 6,5 млн тенкә уйәрнә.

Халә Вәрнар районәнче сурт-йёр условине лайәхлатмашкән нумай ачаллә 16 җемье черетре тәрәт.

«Мана анне кирлә»

Чәваш Енре тәләх тата ашшә-амәшән хуттисәр юлнә ачасене җемьесене вырнаҗтарас төлөшпе тәрәшә ёҗсәсә. ЧР Вёренү министрствине пәлтернә тәрәх – 2014 султа республикара ашшә-амәшән хуттисәр юлнә 378 ачана шута илнә. Ҙакә 2013 султа танлаштарсан сахалрах. Ун чухне 403 ача пулнә.

Ведомство хыпарланә тәрәх – тәләх ачасен йышә Сөнтөрвәрри, Шәмәршә, Ҙөрпү, Муркаш, Шупашкар районәсенче чакнә.

Республикара тәләхсен шутне чакарас тесе төрлә программа ёҗлет. Ку төлөшпе Елчәк, Ҙөрпү, Комсомольски районәсем тәрәшуллә. Унсәр пуҗне Чәваш Енри районсемпе хуласенче төрлә акци, канашлу, конкурс йөркеләсә. Сәмахран, кашни уйәхән виҗсәмәш шәматкунәнче интернатсенче, ача сурчәсенче Уҗә аләксен кунне ирттерәсә. Унта ачасем презентацисене, концертсене, консультацисене хушәнаҗсә. Иртнә сулхи июнь уйәхәнчен пуҗласа «Мана анне кирлә» социаллә проект йөркеленә.

Паянхи кун интернатра кун кунлакан тепөр 214 ача сөнә ашшә-амәшәне кәтет.

Амәшән капиталә

2015 султа амәшән (җемье) капиталә 453026 тенкәпе танлашат. Иртнә сул 429408,5 тенкә пулнә. Патшаләх пуләшәвәпе сурт-йёр ыйтәвне лайәхлатма, ачасене вёрентме тата амәшән пулас пенси шайне үстерме усә курма юрат.

Амәшән капиталне җемьери иккәмәш е ун хыҗсәнхи ачасем 2016 сулхи декабрән 31-мөшәччен кун сути курсан е усрава илсен параҗсә.

Ах, анчах...

Уяв инкекё пуша хыштарать

ҖЕНЁ СУЛ УЯВЕСЕМ ЯЛАНХИЛЛЕ КЕРЛЕСЕ ТЕ ШАВЛАСА ИРТРЕҢ. ШЕЛ, САВАНАҖПА ПЕРЛЕХ ХУРЛАНМАЛЛИ ТЕ САХАЛ МАР ПУЛЧЁ.

Китай шартлакё инкекё

Уявсем умён пиротехника продукция пахаләхне сине тәрсах төрөслеме тытәнассё. Китаира туса кәларнә йүнә петарда усламҗәсен кёсийне паләрмалла хуланлатат. Җавәнпа аңа кашни кётерех сутассё. Йёркеллө уса курма пөлменни тата юрәхсәр пиротехника пысәк инкек кәтартат. Җулсерен хайхи шартлақан вун-вун сын шар курать.

Җәнө сул умён унән капкәнне виҗё сәмрәк сәкләннә. Эдуард, Николай, Максим Шупашкарти Кәнтәр-Хөвөл аңа районенче уҗәлса сүренө. Николай сул сине выртқан шартлака асәрхәсан аңа илсе сиппинчен туртнә. Сасартәк вәл аллинчеш шартлатса сирпәнсе кайнә. Каччән икё аллинчи пүрнисем шатәра татәлса үкнө. Юнашар утса пынә юлтәшөсем те аманнә. Көтмен инкек музыканта юратнә ёҗәнчен уйәрнә.

Җәнө сул уявөнче петардәпа ытти пиротехникәран 42 сын шар курнә, сәв шутра 21 ача. Иртнө сулхипе танлаштарсан вёсенчен аманакансен йышө паләрмалла үснө. Җакна пиротехника продукцияне ытларак сутма тытәннипе те сыхәнтәраҗсө.

Үкнө те тәрайман

Канмалли кунсенче ашә суртра сенкер экран умөнче е тулли кёрекерә савәнса кәна лармалла темелле. Анчах хаяр шөвөкпе хөрсен пёр вырәнә тәрас килмест сәв. Үсөрсөн тинөс те чөркүсипе тан тенешкел сивө те хәрушә мар. Уяв кунөсенче – январен 1-10-мөшөсенче – вунә сын шәнса вилнө. Үтне тәм илтернө 48 сын тухтәртан пуләшу ыйтнә, сәв шутра 2 ача.

Җәнө сул пушләмәшөнче Улатәр районенчи Киря посёлөкөнче 40-ри арсынпа 79-ти хөрарәм виллисене тупнә. Тухтәрсем вөсем шәнса виллине паләртнә. Уяв қәхине Канаш районенчи Җәнө Аччари 55-ри хөрарәмән пурнәҗсө те юрпа хупланнә картишөнчөх татәлнә.

Вәрнар районенчи Мәнъял Хәпәсра пурәнәкан суралнә кунне паллә тунә май 35-ри күршине те кёрекерә йыхравланә. Қәхине эрех-сәрапа хөрнө хәна картишне уҗәлма тухнә. Анчах тарән юр сине үксө савәнтах сывәрсә кайнә. Сыпкәланә хусисем хөрарәм сүхәлнине сисеймен. Ирхине кәна унән шәнса хытнә үтне асәрханә.

Раштав қәхине Шупашкар районенчи Истереккассинче 59-ти арсын чөлөм туртма тухнә те сүхәлнә. Тәванөсене күрши пат-

не ситсе килме шантарнипе аңа сийөнчөх шыракан та пулман. Кил хуҗи тек қәялла таврәнман, пукиле те ситеймен – шартлама сивөре кун-сулө урамрах татәлнә. Курайонти Анат Макасра пурәнәкан амәшө те 41-ри ывәлне уявсем хыҗсән килөнче көтсе илеймен. Ял суннисем унән үтне юр сине тупнә. Шорчеккассинче 44 султи арсын пөчченөх пурәннә. Паллаканөпе Раштав уявне паләртнә хыҗсән үсөрсөкер сур сөр ситеспе килне кайма тухнә те сул сине хәшә шәнса вилнө.

Инкек-синек январен 8-мөшөненче маләлла тәсәлнә. Җак кун Шупашкарти пёр гаражра сәмәл машинән хыҗалти ларкәчө сине 60 султи арсын виллине тупнә. Шартлама сивөсем ситнине пәхмасәр вәл темиҗе кун гаражра пурәннә-мөн. Машинәра ашәнкәланә. Җывәх суннисем унпа көсье телефонө урлә сыхәнса тәнә. Анчах пёррехинче телефон шәпланнә. Тем чухлө шәнкәравласан та тәванөсем кил хуҗин сассине көтсе илеймен. Ырә марра сиссе арәмөпе ывәлө гаража вөҗтерсе ситнө. Аләка шал өнчен пиртәрнипе аңа сөмөрсө көнө. Шел, пуләшу қәя юлса ситнө.

Җак кунах Канаш районенчи Чарпурсра хутса ашәтман веранда урайөнче 41 султи арсын өмөрлөхөх қүснө хупнә. Куракансем кәланә тәрәх – вәл маларах эрех өснө. Инкеклө кун арәмө ялта паллаканөсем патөнче сывәрнә. Ирхине килне таврәннә төле мәшәрө пурнәсран уйәрлән өнтө. Ахәртнех, қәхине хөрөнкө арсын сөнөке тухнә те қәялла көме вәй ситереймен. Йөпреҗ посёлөкөнче машинист чукун сулран инсөх мар шәнса хытнә 39 султи арсын үтне асәрханә. Амәшө кәланә тәрәх – қәхине ывәлө никама асәрхәттармасәрах килтен тухса кайнә.

Ёске пула пуҗ пөтет

Ёскө-сикө – көтмен инкек-синекпе қәна мар, преступленисемпе те паллә. Пырне хаяр шөвөкпе чүхөнө сынсем час-часах төрөс мар сул сине тәраҗсө. Җәнө сулхи қәникулта – январен 1-11-мөшөсенче – Чәваш Енре виҗө уголовлә ёҗ пусарнә (ушкәнпа қаварлашса пусмәрланәшән тата сынна ятарласа йывәр амантса пурнәсран уйәрнәшән).

Етөрне районенчи Тури Мучарта пёр сөмье Җәнө сула хаваслә көтсе илнө. Эрехпе хөрсө кайнә хөрарәм 31-ри ывәлөпе сәлтәвсәрах хирөҗсө кайнә. Унтан силлине шәнәштараймасәр ачине қәкәрөнчен

сөҗсөпе чикнө. Йывәр аманнә сәмрәк савәнтах вилнө. Сәмах май, хөрарәма 1999 султа та сынна вөлернөшөн судпа айәпланә. Шел, төрмере ларни те түрө сул сине тәратайман аңа.

Муркаш районенчи Көреқәсри 42-ри арсын уявра Мән Сөнтөре сул тытнә. Төпөр кунне хәна пёрле пурәннә хөрарәмпа ним сүк сөртөнөх шәв-шав сөкленө. Унтан урса қәйнәскер аңа тискөррөн хөнесө тәкнә. Лөшө йывәррән сывланине қүра вәсәвлә пуләшу чөнтөрнө. Шел, тухтәрсем те аңа вилөм аллинчен туртса қәларайман. Уяв қәҗө пөриншөн – автансәр ялта, теприншөн саваламан сак сине вөҗленнө.

Кусләвқәра виҗө қәччә канмалли кунсөненче саунәра рехетленме шутланә. Пёрле паллакан икө хөре илнө. Хаваслә төлпулу хәрушә преступленисе вөҗленнө. Виҗө суллап 20-ри хөре пусмәрланә.

Төпөр преступлени вара Қанаш районенчи Шәхәсанта пулса иртнө. 36-ри арсын хәнара эрех-сәрапа сәйланнә хыҗсән тав тәвас вырәнне кил хуҗине, 57-ри арсынна хөнесө тәкнә. Йывәр аманнәскер савәнтах вилнө.

Вәрәм қәникулән юлашқи кунөнче, январен 11-мөшөненче, Йөпреҗө пурәнәкан 37-ри арсын Шупашкарти Гәстелло урамөнчи пёр хәваттөре вихөнсө көнө те сөҗсөпе хусисөне хәратса көсье телефонө, турәш, ытти япала сәратса тухнә. Вәрә-хураха тытса қәрнә өнтө. Аңа айәллама уголовлә ёҗ пусарнә.

Җак тапхәрта 49 сул-йөр аварийө пулнә, вөсенче виҗө сын вилнө, 71-өшө аманнә, сәв шутра 12 ача. Үсөр водитөльсен айәпөпе пилөк машина сәврәнса үкнө. Машина урапи айне 19 сулсүрөвсө лөкнө, иккөшө вилнө.

Уяв кунөсенче 33 пушар тухнә, вөсенче виҗө сын пурнәҗсө татәлнә, иккөшө аманнә. Тәқәк – 2 млн тенкөлөх. Вунә қүрра эрех-сәрапа 20-өн нарқәмәшланнә. Уявсем вәхәтөнче 459 сын урамра аманнә, сәв шутра 102 ача. Кәток тата сәрт сине ярәнса та 69 сын инкек түснө, сәв шутра 44 ача.

Җак төслөхөсем хыҗсән ирөксөрөх шухәша қәятән: қирлөх-ши пире қүнашқал вәрәм қәникул? Ниөпле те йөркөллө қәнма хәнәхса ситөймөстпөрсө. Җөмьөпе, ачәпәчапа вәхәта усәллә ирттерөс, сывләха сирөплөтөс вырәнне чөркөкө өнне туртәнатпәр. Уяв эрех-сәра ёҗсөмлө сәлтәв қәна пулса тәчө мар-и?

Лариса НИКИТИНА.

Саккуна пәссан

Саваламан сәқран хәш чухне пысәк вырән те сәлса хәвараймасть иккөн. Җывәх вәхәтра суд умне Елчөк ял тәрәхөн пусләхө тәмалла. Төпчөв ёҗне вөҗлөсө суда пәхса тухма ярса панә өнтө.

Право органө пусләх муниципалитет сурт-йөрөнчө пурәнәкансөне юсавшән саккуна пәссах түлөттернине паләртнә. Преступлени йөрө вара унчөнчи пусләхәнах тәсәлнә. 2006 султа Елчөк ял тәрәхөн пусләхө сәлари Совет урамөнчи 17 сынна сурт-йөре төпрен юсәса сөнөтмөшкөн түлөме ыйтнә. «Тәқәка йәлтах сәпләштарсан хәваттерсөне приватизәцилеме пултаратәр», – тенө вәл. Төрөссөпе муниципалитет суртне бюджет шүчөпе юсамаллине аван пөлнө-ха, анчах хысна үқсине перөкетлөс тенө пуллиөх. Җынсем ирөкөрөх сурт-йөрө коммуналлә хуҗәләх предпрятийөпе социаллә сурт тумә пәя көрсө хушәнма қилөшү тунә. Унтан чүна хәғарсах организәцие юсавшән түлөме тытәннә. 2006-2009 сулсенче вөсем 2,8 млн тенкө қәларса хунә.

2007 султа ял тәрәхөн пусләхө ёҗрен қәйнә. Ун вырәнне йышәннә сын йөркөсөрлө-

хө чарса лартас вырәнне, алә сулнә қәна. Тәқәк түсөкөнсен правине тавәрма-и, сине тәрсах вөсөне төрөс түленө тесе әнлантарма-өнен-терме хәтланнә иккөмөш пусләх.

Пәшәтәна михөре пытарәсси пулман, төрөслөх сөилө тухнә.

Елчөк ял тәрәхөн пусләхө РФ УҚ-ан 286-мөш статийн 2-мөш пәйөпе айәллама ёҗ пусарнә. Унчөнчи пусләх вәхәтәсәр сөре көнө май аңа айәлпәвран хәтарнә.

Шанма шан та

Җынна ытлашши шанниөх Шупашкарта виҗө сын көсийне пулатса хәварнә.

33 султи пәйтәсә пәллаканөсөне хәйне валли қәдит илме сөннө. Лөшө йәләнсах ыйтнөпе тата аңа тахсәнах пөлнөпе хәйхөсем қилөшнө.

– Сирө үқсине пысәк процентпәх тавәрса паратәп, – вөсен қәмәлнө сөмөҗтнө пәйтәсә.

Анчах үқса көсьөне көрсөнех пуләшәкәнөсөне «пәл-

лайми» пулнә вәл.

– Мөнлө үқса? Қурман-илтмен, илмен! – пәт та пат туннә хәйхи.

Пөри – 200 пин, тепри – 80 пин, виҗөмөшө 40 пин тенкөлөх пуйтарнә қүкәр аләллә хөрарәма. Төлөнмөллө те, ют сынна пысәк үқса қәларса паракансөнен пөри қәна ултәвсәран сирөплөтү хутне илме әс ситөрнө.

Л. АЛА.

«КАПКӘН» КӨТЕСӨ

ЧӘВАШ НАЦИ ТЕЛЕКУРАВӨН ЭРНӨЛӨХ ПРОГРАММИ

Тунтикун, январен 26-мөшө
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
18.45 «ЫЛТӘН СҮПСӨРЕН» (6+)
19.00 «ЯШ ЧУХ, ҖАМРАК ЧУХ» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «ОТКРЫТЫЙ РЕГИОН» (12+)
20.30 «ЗЕМЛЯКИ» (12+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Ытларикун, январен 27-мөшө
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
6.15 «ЫЛТӘН СҮПСӨРЕН» (6+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
18.45 «ТӨПЛӨ КАЛАҖУ» (12+)
19.00 «ЭХ, ЮРАМ, ЯНӘРА» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «КОМФОРТНЫЙ ГОРОД» (12+)
20.30 «ЗЕМЛЯКИ» (12+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
21.15 «ТӨПЛӨ КАЛАҖУ» (12+)
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Юнкун, январен 28-мөшө
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
6.15 «ТӨПЛӨ КАЛАҖУ» (12+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
18.45 «ЮРА ҖАВРАМӨ» (12+)
19.00 «ПЕХИЛ» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «БУХТЫ-БАРАХТЫ» (6+)
20.30 «ЗЕМЛЯКИ» (12+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Көснерикун, январен 29-мөшө
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
18.45 «ТӨПЛӨ КАЛАҖУ» (12+)
19.00 «ҚӘХИ ТӨЛПУЛУ» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «ДЕРЕВО ДРУЖБЫ» (12+)
20.30 «ЗЕМЛЯКИ» (12+)
21.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
21.15 «ТӨПЛӨ КАЛАҖУ» (12+)
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Эрнекун, январен 30-мөшө
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
6.15 «ТӨПЛӨ КАЛАҖУ» (12+)
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
18.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
18.45 «ЧӘВАШЛӘХ ТӨНЧИНЕ ҚИЛСӨМӨР» (0+)
19.00 «АВАН-И» (12+)
19.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
20.00 «НАОБУМ» (12+)
20.30 «ЗЕМЛЯКИ» (12+)
21.15 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
21.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА

Шәмәткун, январен 31-мөшө
6.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН ҚӘЛАРАМӨ
6.30 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
9.00 «ҖӨНӨ СУЛ ЯЧӨПӨ!» ЧӘВАШ ЭСТРАДА АРТИСЧӨСӨН ШОУ-КОНЦӨРЧӨ (12+)
17.00 «РАСПИСАНИЕ СҮК ПУЙӘС». ЧӘВАШЛА ҚУҖАРНӘ ФИЛЬМ (12+)
19.00 «ЫРА ҚӘМӘЛПА» (12+)
19.15 «ОТКРЫТИЕ ГОДА ЛИТЕРАТУРЫ В ЧУВАШИИ» (12+)

Вьрсарникун, феврален 1-мөшө
9.00 «ЮБИЛЕЙНЫЙ КОНЦЕРТ, ПОСВЯЩЕННЫЙ 50-ЛЕТИЮ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С.А. КОНДРАТЬЕВА» (6+)
17.00 «СИРЕ ТӨЛЛӨМӨН ТЕ». ЧӘВАШЛА ҚУҖАРНӘ ФИЛЬМ (12+)
18.30 «ДНИ РОССИЙСКОЙ И ЧУВАШСКОЙ ПЕЧАТИ» (12+)

РЕКЛАМА, ПӨЛТЕРҮСЕМ

2. АКЦИЯ! Блоки керамзитобетонные 20x20x40 – 33 руб., 12x20x40 – 29 руб., 10x20x40 – 25 руб. Высокое качество. Доставка. Т. 89674704677.

3. АКЦИЯ! Кольца колодезные диам. 0,7 м, 1 м, 1,5 м. Д-ка манипулятором. Бурение. Т. 89674704677.

23. Гравмассу, песок, бой кирпича, щебень. Д-ка. Т. 89061355241.

УЙАХ КАЛЕНДАРЁ

Число, кун	Январь, 21 – юнкун	Январь, 22 – кёснерникун	Январь, 23 – эрнекун	Январь, 24 – шаматкун	Январь, 25 – вырсарникун	Январь, 26 – тунтикун	Январь, 27 – ытларикун
ХЕВЕЛ	тухать	8.05	8.04	8.02	8.01	7.59	7.56
	анать	15.59	16.01	16.03	16.05	16.07	16.11
Кун тәршшө	7.54	7.57	8.01	8.04	8.08	8.11	8.15
УЙАХ	тәхри	тулса пырать	тулса пырать	тулса пырать	тулса пырать	тулса пырать	тулса пырать
	кунё (12 сехет төлне)	2-мөш кун	3-мөш кун	4-мөш кун	5-мөш кун	6-мөш кун	8-мөш кун
		Шывтәкан паллинче	Шывтәкан паллинче	Пулә паллинче	Пулә паллинче	Сурәх паллинче	Вакәр паллинче

ВУЛАВАШ

(Вёсё).

Җапла, вәл – коммунист, орденсене тивёснө сын, Социализмла Ёс Геройё – вәрҗәран таврәнсан хәйән фронтри хёс-пәшалне каялла паман. Ун чухнехи пөтөм саккуна пәснә: хәйән шанчәклә тусенчен – наганран – уйрәлайман вәл. Фронтри нагана нимәнпе те улаштарайман, сывәхри җапаһсура пәр хутчен җеҗ мар җәлса хәварна-җе аһна.

Иван Сергеевич хәнәхнә йәлапа наган барабанне җавәрчө, патронан пәхәр гильзисен йәлтәртәтәвне пәхса савәнчө. Протезри вәрттән вярәнтан пысәках мар масленка кәларса су сөрчө.

Аләк чөриклетөвне илтсен хёс-пәшала хәвәрт каялла протезри вәрттән вярәна чикрө, пулвалтан таврәннә мәнукне йәл кулапа кәтсе илчө:

– Ну, мөнле эсө, чиперкөм? Ку шартлатусенчен хытә хәрарән-и?

– Нимех те мар, асатте! Җөнйөркелөвө пурәнса ирттертөмөр те хёс-пәшалтан пенине те җәтса ирттерөлөр! – шүтлөрө пүлөме йәпәртләх көнө кәвак куслә, сыра сүслә яштака хөр. – Халех эп яшка ашәтәп – җимелле, асатте, җимелле!

Оля Иван Сергеевича сывәрмалли пүлөмөнчө апатлантаратчө, сасартәк хәнәртәтәтәрсә аләкә җөмөрни, үпкөвлө, палламан сасәсем илтөнчө. Темҗе җөкунтран пүлөме шәртлә питлө икө җамрәк арсын кечө. Аллинне турилкөкө тытнә старик кравать җинчө ларать, Оля унпа юнашар тәрәт. Арсынсем камуфляж тәхәннә, җаннинне свастикәллә сарә хәю сыхнә, аллинчө – Калашников автомачө. Көнсенчен асли – хурахахскөр, тәчарахскөр – сөмсөррөн кулса автомачөпе Кузьмина төллөрө:

– Ырә кун, панове. "Сылтәм секторпа" төл пулнишөн савәннинне темшөн курмастәп-ха. Камсем пулатәр? Микола, вән җав сөтелре докуменчөсене шыракала, пөтөмөшлө каласан!

Җамрәкрах каратель сыру сөтелөн сунтәхәнчи япаласене урайне пәрахрө. Сапаланнә хутсене пылчәклә пушмакөпе төке-төке пәхрө. Ытти япаласемпе пөрле старикен җар тата ёс наградисен курупкисем аяккалла йвәнчөс.

Микола орденсене, Социализмла Ёс Геройөн җәлтәрне урайәнчен илчө:

– Пәх-ха, сотник, мөнлөрех теттесем ку сусәр старикән! Иртнө вәрҗәра, тен, вәл Бандерәна хирөс җапаһснә, ылханлә москаль! Ку теттесен хакө те пур пулө-ха!

Сотник Микола аллинчи наградәсене тәпәлтәрсәх илчө, шәлаварән кәсийне чикрө.

– Кәна "сылтәм секторан" нушисем валли конфискацилетпөр. Апла старик Советсен вәхәтәнчө Ёс Геройне җитнө. Ку тата кам?! – автоматән кәпсине каратель Оля енне төллөрө, затвора шатлатарчө.

Кузьмин турилкөкө кравать җөмөнчи тумбочка җине лартрө.

– Эсө автоматупа хөрачана ан төллө! Ку манән мәнук, мана пәхса пурәнәт, шукултан тин кәна вөрөнсе тухрө, ача кәна-ха!

– Ха-ха, ача! Тен, москальсен пулашканө! Пөлетпөр эфир ун пек ачасене! Вәт җавәнпа та сирөн хулана Украинән сутәнчәкөсенчен тасататпәр та! – хаяррән каласрө асли, җапах автоматне Ольбаран аяккалла пәрчө. – Санән пүрт, москаль, япәх мар, пысәк... Апла, Микола, эфир хәлөхө кунта чарәнәтпәр... Ытти пүлөмөсө

не пәхса җаврән-ха, тен, мөн те пулин тата хаклине тупән... А эсө, хөрөм, манпа пөрле кухнәна ут – пире, инҗе җулран килнөскөрсене, апат хәтөрлөсө парән!

"Укропсем" аптәрәнә Ольба пөрле Кузьминән сывәрмалли пүлөмөнчө тухрөс. Халтан кайнә старик выртрө.

Хәйсене тыткаланипе украин салтәкөсө аһна нумай сул каяллахи вәрҗә вәхәтәнчө Гитлера юраса пурәннә полицайсене аса илтерчөс. Җанә җинчи свастика та җавах-җе...

"Апла хулана илчөсөх иккен... Ополченецсем каялла чакнә ёнтө. Мәнукә темөн япәххи ан туччәр кәна. Ку путсөрсенчен темөн те көтөме пулат!" – канәсәррән шухәшларө Иван Сергеевич.

Хупәнса җитмен аләкран старик сывә-

сюжета әнлантарать – Донбасән сепаратистсенчен ирөке кәларнә җыннисем ирөке кәларакансене – униформа тәхәннә "сылтәм секторан" җар җыннисене җәкәртәварпа савәнса кәтсе илеҗсө-мөн.

– Пире, Украина патриочөсене, ака епле саламлаҗсө! Сирешкел мар – коммунаксем, москальсем. Юрө, Оля, сотник патне кайрәмәр, вәл чөнөт! – Микола хөр аллинчен яраса илсе сөтөрнөнөх сывәрмалли пүлөмөнчө илсе тухрө.

Җәтса җитериймөсөр старик җөкленчө, сассине хәпартса:

– Каччә, манән мәнукә күрентөрөр кәна – эсир пурәнәймәр! Асәрхәр! Җөр төпөнчө те шыраса тупән!

Каратель җаврәнчө, тутине чаләштарса йөрөнчөклөн хуравларө:

Владимир САПОЖНИКОВ

Юлашки җапаһсу

Калав

ракан пүлөме залра ухтаракан Миколән хаваслә сасси илтөнчө:

– Сотник, кур-ха, мөн тупрәм эпө! Коммунакән барөнчө горилкән пысәк склачө-җе!

– Кухнәна йәтса кил! Москальсене җөнтөрнине паллә тәвар! – чөнчө асли.

"Манән бара җитрөс иккөн! Шуйттан илесшө, күпөнөрөх! – төв турө старик. – Мәнукәма ан төкөнчөкөр кәна".

Кәштах вәхәт иртсен Кузьминән сывәрмалли пүлөмне Оля кечө. Вәл питө шуйханнә, җапах та җакна паләртасшән мар тәрәшрө.

– Мөнле эсө, мәнукәм? – хумханса кәсәкләнчө старик. – Карательсем күрентөрмөсө-и?

– Ан хумхан, асатте. Эпө вөсене хәйсен американ паекөсене ашәтса патәм. Анчах та вөсөм сан коллекцири шөвөксене сылаҗсө. Асатте, эпө сөрулмипө котлет илсе килтөм. Җисе яр, вөсене пула ёлкөреймерөн вөт.– җак сәмаксемпе Оля Иван Сергеевич кравачөн хөррине ларчө, минтере сүлөрех төртрө, апат мискине тәсса пачө.

Кузьмин сөме пусларө, мәнукне канәсәррән пәхма пәрахмарө.

Старик пушаннә турилкөкөпе вилкәна Ольба тәсса пачө. Җав вәхәтра пүлөме тайкаланса униформәна йөле янә Микола хирөнсе кечө:

– Ака ашта пытанса ларатәр эсир, москалькөсөм! – хәрәлтәтрө үсөр каратель. Төтрөллө куҗө старик краватьне хирөс ларакан ёсөмен телевизор асәрхарө. – Телике мөншөн пәмастәр? Украин телевиденине пәхасшән мар-им?

– Вәрҗә пусланнәранпа телевизор тахсанах нимөн те кәтартмасть, – әнлантарма хәтланчө Кузьмин.

– Эфир сире террористсенчен хәтартамәр-җе! Җавәнпа Киев телевиденийө те ёсөме кирлө! – чарәнмарө каратель. Вәл пырса телевизора ячө.

Экран мөлтлетсе илчө, хваттер хуҗисене төлөнтөрсө үкөрчөк сиксе тухрө, телевизор каласма пусларө. Җөнө хыпарсен кәларәмө пусланчө.

Тулли кәлеткөллө чипер телеөртүсө

– Санән, асатте, тахсанах җөр айне каймалла! Эс җитмөл сул каяллах җапаһсә җитернө! Коммунакә-вожак! Хәрах урапа нумаях җапаһсайман, җөрөк ватә! Шәп вурт та ан чөриклет! Сирөн москаль влаҗө вөсөленчө!

Хумханнипе старикөн пуҗө җаврәнса кайрө – вәл минтер җине вәйсәррән мерсерле үкрө.

"Вәт, гестаповецсем, мана шута хумаҗсө те! Васкамастәр-и? Кирлех пулсан пөтөм вәй-хала пухса юлашки җапаһсәва тухәп! – йывәр туйәмпа шухәшларө Кузьмин. – Эх, җитмөл сул каялла төл пулмалла мөн вөсөм манпала – вәт ун чухне төрөслөх кам өнчине кураатәрчө! Американсен тарҗисем, ... Христоса сутнәскөрсөм!"

Телевизорпа концерт пусланчө. Шыҗмакланнә, сәмсапа юрлакан, нәшлаттаракан Раҗҗей музиканчө Донбасәри хулана оккупациленө Украин карательсене концерт кәтаратәр. Иван Сергеевич куҗәхсәр экранән аялти пайөнчө җыринне япәх уйәрса илет: темөнле Макасөвич-и е Минарөвич-и юрлатәр.

"Сутәнчәкөсем пур сөрте те, кирек хәш вәхәтра та пөр сәнлә, – ирөксөрөх шухәшларө Кузьмин. – Иртнө вәрҗәра эпө җакән пек нөрсөр пит-куҗөсөне төл пулнә – Раҗҗейри сутәнчәк артистан пеккисене, пленә илнө полицайсен е бандерөвецсен пеккисене. Төрлө вәхәтра, пөлтөрөшө пөрөх. Җапаһсура сутәнчәкөсемпе ансам татәлнә: пирөн җөре урәх ан шәршлантарччәр тесе җамкаран – пула, каласу пөтнө те!"

Юнашар пүлөмөнчө хупәнса җитмен аләкран шәв-шав, карательсен пәлханчәк сасси илтөнчө:

– Украин качисене хисөплөсшөн мар, москалякә! Эфир сана итлеттөрөлөр!

– Кирлө мар! Капла ан хәтланәр! Асатте! – Ольбан шанәсәсәр чөнөвне уйәрса илчө старик.

"Мөн тәваҗсө аһна фашистсем!" – Иван Сергеевич чүнөнчө пөтөмпөх пәтранчө. Мәнукөшөн хәрани, тәшмансене чунтанах курайманни унән ватә, җөрөк, халсәр кәлеткине вәй көртрө.

Ыратәва сөнтөрсө кравать җинчен тәчө, ним пөлми пулнә татәк урана про-

теза чикрө. Шыҗә җивөч җөсөпө каснән ыратса кайрө, ырату чөренөх җитрө. Җак җәтма җук асапран старик епле кәшкәрсә яраймарө-ши? Шуранкаланнә тутә хөррине җыртса, мөнпур вәя пухса прөтөз ременьне сыхрө. Каялла чакма юрамасть! Хәйөн вәрәм пурнәҗөсөнчи татәклә, юлашки җапаһсу җитнине вәл әнланчө.

Чөтрөкөн аллипе вәрттән шәтәкран наганне туртса кәларчө, курокне шатлаттарса лартрө. Самант кәна кравать хөрринчө алә чөтрөме, пуҗ җаврәнма чарәнәсса кәтсе ларчө.

– Асатте! Пуләш... – илтөнчө юнашар пүлөмөнчө мәнукөн вәйсәрланнә сасси.

Шәлне җыртса ватә фронтөвик кар туртәна ура җине тәчө, йывәррән, шыҗә туртса ыратнәран сулкаланса Ольба пулашма васкарө.

Пүлөмре Иван Сергеевич үсөр сотника Микола сарнә диван җинчө мәнукөн тумне курчө.

Старик револьвер кәпсине әсран тайәлнә пусмәрҗәсен өнне төллөрө.

– Аһна ан төкөннө пултәр, чуниллөсем! Унсәрән сире персе пәрахатәп, фашистсем!

Малтан Микола җаврәнса пәхрө, унән юнпа пөвеннө куҗөсөнчө хәрани мөлтлетсе илчө:

– Асатте, кирлө мар! – йөмне антарнә җамрәк каратель диван җинчө саркаланса ыраткан Ольбаран аяккалла пәрәнчө.

Сотник та Кузьмина җаврәнса пәхрө те сиввөн шәл йөрчө:

– Унән пушки җөр султа ёнтө, вәл пейремөс! Манән ака – яланах әнтаратәр! – каратель пиҗиххи сүмөнчи пистолет чикнө кобурана тытрө.

Старик наганөн пөррөмөш пульли сотникөн җамкине шәтарчө. Хура шәтәкран төксөм сәра юн тапса тухрө. Пусмәрҗә хәрәлтәтәса Оля өннелле төшөрөлсө үкрө.

Микола аллинчө таҗтан туртса кәларнә җөсө йәлтәртәтәса илчө.

– Хускал кәна, москаль, хөре касатәп! Иккөмөш хут пенө сасә "сталинкән" стөнисөмпе сүллө маҗчана җапаһсә янраса саланчө. Җамрәк карателөн җамкин варринчө юнлә хура шәтәк кураңса кайрө, унән вәйсәрланнә аллинчен җөсө тухса үкрө.

Старикөн те вәй пөтрө. Иван Сергеевич хәл-хәл үкөслө суләнса кайрө. Оля аһна аран-аран тытса ёлкөрчө.

– Мөнле эс, асатте? – унән куҗ хупанкийө вәйсәрланса хупәннинне асәрхаса пәшәрханса ыйтрө Оля.

– Тавтапус, мәнукәм...

– Мөнле эс вөсөне төл тивөртрөн, асатте...

– Эпө фронтра разведротәра снайпер пулнә-җе, – пәшәлтәтрө вәйсәрланса пыракан старик. – Эсө кунта тытәнса ан тәр – Донецк өннелле ополченецсем патне тухса кай. Кунта юлма хәрушә. Эпө вара хамән юлашки җапаһсура сөнтөртөм...

Старик йывәррән сывлама тытәнчө.

– Асатте, асатте, ан вил! – Оля фронтөвик лөш төнчөне кәяссине чарасшән пулчө. Анчах унән вәхәчө җитнө пулас җав.

Украина җар җыннөсөм туртса илнө Славянскән аркатнә пушә урамөпе асәрханса, хушәран чупа-чупа хөвөлтухәс өннелле пөччөн хөр васкатә. Аллипе аслашшөн наганне сирөп тытнә...

Вырәсларан
Валерий МУРАВЬЕВ куҗарнә.

<p>«ХРЕСЧЕН САССИ» Обществәна политика хаҗачө Индекс 54838</p> <p>Учредительсем – Чәваш Республикнн Информаци политикнн тата массәллә коммуникацион министрствн, Чәваш Республикнн Информаци политикнн тата массәллә коммуникацион министрствн «Хыпар» Издательство сурчө» Чәваш Республикнн хәйтәтәмлә учрежденийө</p>	<p>ДИРЕКТОР-ТӨП РЕДАКТОР – В.В. ТУРКАЙ</p> <p>С.Л. Павлов – төп редактор заместителө</p> <p>РЕДКОЛЛЕГИ: Е.Н. Николаева – пай редакторө В.М. Петрова – корреспондент С.Л. Павлов – төп редактор заместителө Е.А. Трофимова – хаҗат операторө</p>	<p>www.hypar.ru, e-mail: hreschen@cbx.ru</p> <p>Редакция издатель адрес: Шулашкар, И. Яковлев пр., 13.</p> <p>Телефонсем: директор-төп редактор – 56-00-67, төп редактор сүмө – 62-04-54, пайсем – 56-34-63, 62-50-06, 28-86-68, реклама пайө тел./факс – 28-83-70, Факс (8352) 62-50-06</p>	<p>Хаҗата 2013 сүлхи раштав уйәхөн 10-мөшөнчө Федерацин сыхәнү, информаци технологийөсөмпе массәллә коммуникацион сферинчи саккунсене пәхәннинне сәнәса тәракан службин Чәваш Республикннчи управленийө ПИ ТУ 21-00305 № регистрационө.</p> <p>Хаҗата «Хыпар» Издательство сурчө» АУ техника центрөнчө каләпланнә хәтөр оригинал-макетран «Чәваш ЕН» ИПК» ПУП типографийөнчө пичетленө. 428019, Шулашкар, И. Яковлев пр-чө, 13.</p>	<p>Графика 17 сөхетре алә пусмалла. 17 сөхетре алә пусна.</p> <p>Заказ 134 Тираж 3326</p>
--	---	--	---	--

* Рекламанна пөлтөрүсөм. Реклама тексөсөмпе пөлтөрүсөмшөн вөсөне паракансем яваплә.